

مفهوم‌پردازی استاندارد، گذاری وحیانی و عقلانی از قهر و قسر به تسخیر

در بستر سیر تطور مفهوم و مطالعه تطبیقی

مهدی عبدالحمید^۱

حسین بابایی مجرد^۲

چکیده

توجه به مفهوم استاندارد از ملزومات غیر قابل انکار ابزارسازی و تصرف در عالم امکانی است. توضیح آن‌که عمل به مقتضای قهر و قسر یعنی تصرف غیر استاندارد اصل تصرفات آینده را خواه برای نسل متصرف و خواه سایر نسل‌ها زیر سؤال خواهد برد.

در این مقاله، با امعان نظر به تاریخچه استاندارد در جهان، تعاریف استاندارد، مدل‌های استاندارد و تاثیر آن‌ها بر صنعت فناوری اطلاعات، مدل‌های طبقه‌بندی و همین‌طور انجام مطالعات تطبیقی در دو کشور اسلامی مالزی و ترکیه در عین احترام به تحقیقات صورت پذیرفته، بنایی مرصوص مبتنی بر جهان‌بینی اسلامی استوار نموده و در رویکردی فوق‌فعال، پناه بر مفاهیم ژرف قرآنی و عقل مبرهن برده و هم از استاندارد تعریفی نوین ارائه کرده و هم شاخص‌های استاندارد را مطابق با تعریف مختار معرفی و تبیین نماییم. قرآن کریم، استاندارد را عمل به مقتضای تسخیر عالم امکان معرفی نموده و تصرفی را بهره‌مند از شاخص‌های استاندارد می‌داند که در راستای همین تسخیر مبارک و نه قهر و قسر، سامان یابد.

واژگان کلیدی:

استاندارد - مطالعه تطبیقی - واکنش فوق‌فعال - تصرف - تسخیر - قهر و قسر.

۱. مقدمه

انسان، خلیفه خدا و مظهر آن ظاهر است و اقتضای خلیفه الهی همانا نیکو جانشینی کردن برای مستخلف عنه است. انسانی که در کمال قدرت توسط پروردگار خلق شد "حَلَقْتُ بِيَدِي"^۳ و در راستای دستیابی به نفیس، نفس نفس‌زنان "وَ فِي ذَلِكَ فَلَيْتَنَافَسِ الْمُتَنَافِسُونَ"^۴ مرز بر را درنوردید و به علیین بار یافت "كَلَّا إِنَّ كِتَابَ الْأَبْرَارِ لَفِي عِلِّيِّينَ"^۵ و به قرب رسید تا کتاب ابرار که موجود در علیین است مشهود او گردید "وَمَا أَدْرَاكَ مَا عَلِيُّونَ * كِتَابٌ مَّرْقُومٌ * يَشْهَدُهُ الْمُقَرَّبُونَ"^۶ از سوی پروردگار مجهز به جزم علمی و عزم عملی گشت تا هم در مقام انباء از اسماء، خوش درخشد "وَ عِلْمَ آدَمَ الْأَسْمَاءِ ... قَالَ يَادُمْ أَنْبِئْهُمْ بِأَسْمَائِهِمْ ... أَنْبَأْهُمْ بِأَسْمَائِهِمْ"^۷ و هم در مقام خلافت صغری، اراضی را نیک

---

^۳ ص/۷۵

^۴ مطفین/۲۶

^۵ مطفین/۱۸

^۶ مطفین/۱۹-۲۱

^۷ بقره/۳۱-۳۳

استعمار کند "هُوَ أَنْشَأَكُمْ مِنَ الْأَرْضِ وَاسْتَعْمَرَكُمْ فِيهَا فَاسْتَغْفِرُوهُ ثُمَّ تَوْبُوا إِلَيْهِ إِنَّ رَبِّي قَرِيبٌ مُجِيبٌ"^۸.

اگر استعمار زمین، هدف نازل خلیفه الله بودن انسان است نتیجتاً مزین به "وَابْتَغُوا مِنْ فَضْلِ اللَّهِ"^۹ و محلی به "هُوَ الَّذِي جَعَلَ لَكُمْ الْأَرْضَ ذُلُولًا فَأَمْشُوا فِي مَنَاكِبِهَا وَكُلُوا مِنْ رِزْقِهِ"^{۱۰} خواهد گشت و خداوند نیز این مسیر را سهل و یسیر نموده است "ثُمَّ السَّبِيلَ يَسْرَهُ"^{۱۱}.

این که خداوند موجودات را مسخر انسان نمود "اللَّهُ الَّذِي خَلَقَ السَّمَاوَاتِ وَالْأَرْضَ وَأَنْزَلَ مِنَ السَّمَاءِ مَاءً فَأَخْرَجَ بِهِ مِنَ الثَّمَرَاتِ رِزْقًا لَكُمْ وَسَخَّرَ لَكُمْ الْفُلُكَ لِتَجْرِيَ فِي الْبَحْرِ بِأَمْرِهِ وَسَخَّرَ لَكُمْ الْأَنْهَارَ * وَسَخَّرَ لَكُمْ الشَّمْسَ وَالْقَمَرَ دَائِبِينَ وَسَخَّرَ لَكُمْ الْإِيلَ وَالنَّهَارَ"^{۱۲} گواهی گویا بر عسیر نبودن راه بهره‌مندی از منابع طبیعی است.

لذا این اشرف مخلوقات به موازات خلقت مشغول به ابزارسازی و بهره‌برداری از جهان کیهانی شد لکن این تصرف تطوراتی داشته و دگرگونی‌هایی در خود دید.

آن‌چه ابزارسازی بشر را جهت می‌داد همانا جهان‌بینی او و در نتیجه عمل به مقتضای آن جهان‌بینی بود. جهان‌بینی الهی نوعی از ابزارسازی را تزویج می‌کند و جهان‌بینی الحادی و سکولار نوع دیگری را.

آن‌چه مایز و شاخص برای ابزارسازی ایجاد می‌کند عبارت از مفهوم استاندارد است. البته در بعد مفهوم باید توجه داشت که استاندارد مفهومی نو و بدیع نیست بلکه این لفظ استاندارد است که حدودی چند صد ساله دارد. و الا تصرفات انسان الهی به مجرد آغاز تصرف، مطلقاً متناسب با وجود متصرفات بود.

^۸ هود/۶۱

^۹ جمعه/۱۰

^{۱۰} ملک/۱۵

^{۱۱} عبس/۲۰

^{۱۲} ابراهیم/۳۲-۳۳

لذا می‌توان ارتباط وثیقی میان حجم تلاش‌های بشر برای تصرف در جهان پیرامونی و توجه روزافزون به استانداردها پیدا نمود. گرچه این توجهات در امصار متمکن و اعصار متزمن رنگ و بویی متناسب با جهان‌بینی رایج و دارج داشت. بشر از هنگام عصر رنسانس، با جهان‌بینی و هستی‌شناسی‌ای دگرگون، دوباره پا به عرصه‌ی جهان گذاشت؛ ویژگی خاص این دوره از بشریت، جهانی بدون خدای جهانیان و رب‌العالمین است. در این دوره، بشر با اتکای صرف بر عقل خودبنیاد و بهره‌گیری از عقلانیت عرفی و ابزاری بر خلاف عقلانیت قدسی و جریان خلقت به قهر و قسر عالم خلقت پرداخت. استاندارد نیز در این میانه پا به عرصه گذاشت تا حداقل بشریت را از قهر و قسر بیش از حد که ممکن است منجر به آسیب به هم نوع خود نیز بشود، باز دارد. توجه خاص بر این زمان از آنجا اهمیت دارد که تطورات مربوط به استاندارد نیز در همین دوران و بستر زمانی و مکانی تعیین پذیرفته است.

۲. تاریخچه استاندارد در جهان

اختراع ماشین بخار توسط جیمز وات^{۱۳} در سال ۱۷۸۲ را مبدا انقلاب صنعتی در جهان می‌دانند؛ اثرات انقلاب صنعتی در قرن هجدهم بر حسب فن‌آوری‌های نوین (بخش ساخت‌افزار) و به صورت اشکال جدید سازمان و مدیریت فرایند تولید (بخش نرم‌افزار) احساس می‌شد و جایگزینی ماشین به جای نیروی کار انسان به عنوان روند مشخصی دنبال شد. تغییر نوع تولید از سطح کارگاهی و دستی به تولید مکانیزه و تولید انبوه، و جایگزینی کارگران ساده به جای کارگران ماهر، موجب گردید که توجه به تدوین فرایندهای استاندارد انجام کار بیش از پیش مورد توجه قرار گیرد (جعفرنژاد، ۱۳۷۹، ۲۵).

---

^{۱۳} James Watt

می‌توان گفت که استانداردسازی از استانداردسازی شرکتی^{۱۴} در اوایل انقلاب صنعتی آغاز گردید. استانداردسازی شرکتی، با قطعات قابل تعویض و دارای ابعادی استاندارد آغاز شد و پس از آن در قالب شکل‌های دیگری از استانداردسازی، نظیر هم‌سان ساختن^{۱۵}، ساده‌سازی^{۱۶}، و مقیاس‌بندی^{۱۷} در طراحی محصول، فرایند و تولید ادامه یافت (Wang Ping, ۲۰۱۱, ۵). در استانداردسازی شرکتی، قدم نخست این است که وظیفه‌ی تدوین استانداردها برون‌سپاری گردد؛ بدین معنی که استانداردهایی که کارگران اجرا می‌کنند، نباید توسط خودشان تدوین گردد، بلکه می‌بایست توسط مهندسان کنترل کیفیت، یا مهندسان صنایع صورت پذیرد (Clarke, ۲۰۰۲).

در میانه‌ی قرن نوزدهم میلادی، انقلاب صنعتی دوم، صنعتی‌شدن را در اروپا و ایالات متحده امریکا سرعت بخشید و موجب افزایش شدید قابلیت‌های تولید گردید. محصولات به دلیل پیچیدگی زیاد، دیگر نمی‌توانست به تنهایی و به طور کامل در یک کارخانه طراحی و تولید گردد. این امر موجب تخصصی‌شدن و تقسیم فرایند تولید در میان شرکت‌ها گردید و نتیجتاً منافع شرکت‌ها را به هم گره زد. در میانه‌ی تئوری‌پردازی‌ها برای تخصصی‌سازی و اقتصاد مبتنی بر بازار، آنچه که فراموش شد نقش مهم استاندارد و استانداردسازی در توسعه اقتصادی بود. چرا که به دلیل عدم هماهنگی بین شرکت‌ها، گه‌گاه محصولات تولید می‌شد که به هیچ وجه مورد نیاز بازرگانان نبود و آن‌ها را با مشکل مواجه می‌ساخت (Wang Ping, ۲۰۱۱, ۸).

این همه موجب گردید تا این‌بار طرح تدوین استانداردها در عوض مهندسان توسط بازرگانان ارائه گردد، این بدین معنی بود که استانداردها از فن‌آوری‌ها ناشی نمی‌گردد، بلکه استانداردها از طریق روابط تجاری میان شرکت‌ها ایجاد می‌گردد. اسکلتون^{۱۸} به این مساله پی برد که عدم هماهنگی میان شرکت‌ها، موجبات بازاری ناکارا را پدید آورده و تاثیری منفی بر عایدات و درآمدهای شرکت‌ها دارد. این مساله به ایجاد سازمان استانداردسازی منجر گردید. سازمان‌های

---

^{۱۴} In-company Standardization

^{۱۵} unification

^{۱۶} simplification

^{۱۷} modularization

^{۱۸} Skelton

استانداردسازی خصوصی^{۱۹}، به عنوان مکانیزم‌هایی برای تنظیم اقتصاد و تخصیص منابع ایجاد شد و موجب هماهنگی شرکت‌ها در زنجیره‌ی صنعتی می‌گردید و بر این اساس، در سال ۱۹۰۱ میلادی کمیته استاندارد مهندسی^{۲۰} و مؤسسه‌ی استاندارد بریتانیا^{۲۱} تشکیل گردید (Wang Ping, ۲۰۱۱, ۹).

پس از عبور از مراحل استانداردهای شرکتی و سازمان‌های استاندارد خصوصی و استانداردهای داوطلبانه، در اواخر قرن نوزدهم میلادی، تجارت جهانی به دلیل توسعه‌ی حمل و نقل به سرعت افزایش یافت. بر این اساس سال ۱۸۸۰ میلادی را می‌توان سال ظهور استانداردهای خاص صنعتی در ایالات متحده امریکا دانست. نیاز به استانداردها از زمانی مشخص گردید که تقاضاهای فزاینده برای تولیدات صنعتی بعد از جنگ شهری ایالات متحده^{۲۲} به وجود آمد. این تقاضاها در عملیات‌های وسیع سفارش کالا در سطح ملی به وسیله‌ی پست کاملاً مشهود بود. پیش از این تاجران محلی بر مناسبات اقتصادی مسلط بودند ولی با این تحولات، این تسلط دیرینه‌ی آنان متزلزل شد (Cargill, ۱۹۸۹, ۱۷).

با فراتر رفتن از صنعتی محلی و عاملان محلی، و پیدایش مؤسساتی بزرگتر در سطح ملی، نیاز به استانداردهایی جهت نظارت بر روند تولید ملی کالاها احساس گردید. همچنین از آنجایی که کالاها در سطح ملی توزیع شده بود و بنابراین در محلی غیر از مکان تولید، از محصولات استفاده می‌شد و تعمیرات نیز در محل نصب کالا انجام می‌شد، لزوم تدوین استاندارد برای قطعات و فرایندها نیز بیش از پیش مورد توجه قرار گرفت. این شکل‌گیری نخستین استانداردها، ارتباط وثیقی را بین هدف بهبود نظم در بازار و تدوین استاندارد مشخص ساخت. در این مورد، با این حال، هیچ توجهی به دستیابی به بدنه‌ای واحد از استانداردها که بتواند فراتر از منافع صنعتی خاص کمپانی‌های درگیر برود، نگردید (Bonino & Spring, ۱۹۹۹, ۲۸۰).

تکنسین، مهندسان، و دانشمندان، این تلاش‌های نخستین را در جهت تدوین استانداردها در محدوده‌ی صنایع خاص، هدایت و راهبری کردند. بنابراین منطقی است که استانداردهای نخستین ناظر بر استخدام فن‌آوری را مبتنی بر

---

^{۱۹} Private Standardization Organizations

^{۲۰} Engineering Standard Committee(ESC)

^{۲۱} British Standard Institute

^{۲۲} US Civil War

دغدغه‌های توسعه‌ی علمی دانست؛ دغدغه‌هایی که معتقد به لزوم تکرارپذیری و قابل اثبات بودن حقایق^{۲۳} است. تاکیدهای مؤکد بر شواهد مؤید علمی، ارزش بسیاری را برای توسعه و ایجاد استانداردهایی که حقایقی قابل سنجش و تکرار پذیر باشند، قائل شد و به توسعه‌ی آن دامن زد (Austin, ۱۹۵۶, ۵۱).

سازمان‌های استانداردسازی ملی^{۲۴} بر این اساس به وجود آمد؛ البته به طور همزمان سازمان‌های استانداردسازی بین‌المللی^{۲۵} نیز پا به عرصه‌ی وجود گذاشت و دقیقاً نمی‌توان تاریخ تشکیل این نوع سازمان‌ها را از سازمان‌های استاندارد ملی متمایز کرد. تقریباً نخستین سازمان استاندارد بین‌المللی در لندن و در سال ۱۹۰۶ اعلام موجودیت کرد. این سازمان^{۲۶} در زمینه برق و الکترونیک فعالیت می‌کرد (Wang Ping, ۲۰۱۱, ۱۴).

در سال ۱۹۴۶، کنفرانسی در لندن با حضور نمایندگان ۲۵ کشور تشکیل گردید تا در خصوص تشکیل سازمان بین‌المللی جدیدی تصمیم‌گیری کنند. نتیجه این کنفرانس، بنیان‌گذاری سازمان بین‌المللی استاندارد^{۲۷} در سال ۱۹۴۷ بود (Wang Ping, ۲۰۱۱, ۱۴). این سازمان با اهداف ذیل تاسیس گردید:

- یکپارچه‌سازی تدوین استاندارد در جهان؛
- توسعه‌ی استانداردسازی در جهان؛
- ایجاد تسهیلات در زمینه‌ی تبادل بین‌المللی کالاها و خدمات؛
- حمایت از تولیدکننده و مصرف‌کننده؛
- توسعه همکاری‌های علمی، فناورانه، و اقتصادی.

در عصر حاضر، توافقات و پیمان‌های سازمان تجارت جهانی^{۲۸} و تی بی تی^{۲۹}، جایگاه استانداردهای بین‌المللی را ارتقاء داده و موجب شده است تا دولت‌ها توجه بیشتری به استانداردها کنند. چراکه در حال حاضر یکی از شرایط

---

^{۲۳} facts

^{۲۴} National Standardization Organizations

^{۲۵} International Standardization Organizations

^{۲۶} International Electro-technical Commission (IEC)

^{۲۷} International Standard Organization (ISO)

^{۲۸} World Trade Organization (WTO)

^{۲۹} Technical Barriers to Trade (TBT)

عضویت در سازمان تجارت جهانی، اعتبار استانداردهای ملی آن کشور و ابتدای آن بر استانداردهای بین‌المللی است. اجماع دولت‌ها در حال حاضر بر اتخاذ استانداردهای داوطلبانه‌ی ارائه شده توسط سازمان‌های استانداردسازی خصوصی در حوزه مقررات فنی^{۳۰} قرار گرفته است. این نوع استانداردهای داوطلبانه راه‌کار خوبی برای مستحکم ساختن مقررات فنی در مواجهه با تقاضای بازار از طریق حفظ منابع دولتی و بهبود بهره‌وری اجتماعی است (Wang Ping, ۲۰۱۱, ۲۴).

---

^{۳۰} مقرراتی که الزامات فنی را به شکل مستقیم یا از طریق ارجاع به یک استاندارد، مشخصه فنی، یا آیین نامه تعیین می‌کند; Technical Regulation

۳. تعاریف استاندارد:

واژه استاندارد، هشت قرن پیش از زبان فرانسه با عنوان اتاندارد^{۳۱} وارد زبان انگلیسی شد و از نظر ریشه لغت، به فعل اکستند^{۳۲} لاتینی به معنی گسترده کردن و برافراشتن باز می‌گردد. اما واژه استاندارد در زبان انگلیسی، از نظر علمی و فنی دارای دو معنی کاملاً متفاوت می‌باشد.

الف) مقیاس اندازه‌گیری که در فرانسه امروزی آن را اتالون^{۳۳} می‌نامند.

ب) به معنای کتابچه حاوی مقررات و اصول برای تنظیم امور فنی، علمی و تجاری که در فرانسه به آن نرم^{۳۴} گفته و در آلمان به معنای (Norm) و در ریشه لاتین آن (Normn) یعنی گونیا به کار می‌رود. این نکته قابل ذکر است که در ایران واژه استاندارد به معنی تثبیت شده، توسط مرحوم غلامحسین مصاحب پیشنهاد شد که این کلمه هرگز رواج نیافت.

تعاریف متعددی از مفهوم استاندارد ارائه شده است از جمله:

۱. تعریف سازمان بین‌المللی استاندارد^{۳۵}:

سندی که با اجماع به دست آمده و توسط نهادهای شناخته شده‌ای تصویب شده و مقررات، راهنمایی یا مشخصات فعالیت‌ها یا نتایج آن‌ها را، برای استفاده مشترک و مکرر، با هدف دستیابی به میزان بهینه‌ای از نظم در زمینه‌ی مورد نظر، در اختیار قرار می‌دهد.

۲. انستیتوی مهندسی برق و الکترونیک^{۳۶} نیز استاندارد را بدین گونه تعریف می‌کند^{۳۷}:

---

^{۳۱} Etandard

^{۳۲} Extend

^{۳۳} Etalon

^{۳۴} La norm

^{۳۵} www.iso.org

^{۳۶} Institute of Electrical Engineers(IEE)

^{۳۷} <http://standards.ieee.org/develop/overview.html>

سند منتشر شده‌ای که از طریق اجماع به دست آمده و توسط نهاد شناخته‌شده‌ای تصویب شده است. در این سند، مشخصات و رویه‌هایی برای حصول اطمینان از قابلیت اطمینان، مواد، محصولات، روش‌ها، و یا خدماتی که مردم روزانه به کار می‌گیرند، طراحی شده است. استانداردهای طیف گسترده‌ای از موارد را پوشش داده، و محدود به ارائه انواع پروتکل‌های مختلفی که به حصول اطمینان از کارکرد سازگاری محصولات، تسهیل در هم‌کنش‌پذیری و پشتیبانی از ایمنی مصرف‌کننده و بهداشت افراد کمک می‌کند، نیست.

بر این اساس، استانداردسازی به معنای فعالیت ایجاد تمهیداتی برای استفاده‌ی مشترک و مکرر، که هدف آن دستیابی به درجه‌ی بهینه‌ای از نظم در یک زمینه خاص است، تعریف گردد. به طور مشخص، این فعالیت شامل فرایند فرموله کردن، صدور، و پیاده‌سازی استانداردها است. منافع مهم استانداردسازی عبارت است از:

- بهبود مناسب بودن محصولات، فرایندها و خدمات در زمینه مقاصد خاص آن‌ها؛
- تسهیل در همکاری‌های فن‌آورانه؛
- جلوگیری از موانع تجارت و اعتماد سازی در مبادلات تجاری.

استانداردسازی ممکن است برای این که محصول، فرایند یا خدمت مورد نظر برای مقاصد خود مناسب باشد، یک یا چند هدف خاص داشته باشد. این هدف می‌تواند شامل کنترل انواع، قابلیت استفاده، سازگاری، تعویض‌پذیری، بهداشت، ایمنی، حفظ محیط زیست، درک متقابل، عملکرد اقتصادی و تجارت باشد. باید توجه داشت که اهداف تنها محدود به این موارد نیست (Wang Ping, ۲۰۱۱, ۵).

۴. استاندارد در کشورهای اسلامی

واقعیت این است که کشورهای اسلامی را نمی‌توان در روند رو به رشد خود به سمت و سوی استانداردهای جهانی، با ویژگی خاصی از دیگر کشورهای جهان متمایز کرد. به نظر می‌رسد دلیل این عدم تمایز و در نتیجه عدم برخورداری از مزیت رقابتی در عرصه‌ی استاندارد، اتخاذ رویکردی منفعل در مواجهه با تحولات جهانی است. بر این اساس، کشورهای اسلامی اغلب در زمره‌ی کشورهای در حال توسعه قرار می‌گیرند. در این بخش، ابتدا، گذاری به وضعیت

استاندارد در کشورهای در حال توسعه خواهیم داشت و پس از آن جمهوری اسلامی ایران و دو کشور اسلامی ترکیه و مالزی که از بسیاری جهات شبیه جمهوری اسلامی ایران هستند، مورد بررسی و مذاقه قرار خواهیم داد.

باید گفت که کشورهای در حال توسعه، تحت شرایط اقتصاد جهانی، سیستم استانداردسازی خود را برای دستیابی به مزیت‌های رقابتی صنعتی خاص، مورد بازبینی و اصلاح قرار داده‌اند. آن‌ها به وسیله‌ی استانداردسازی‌های پیشرفته، درصدد رشد اقتصادی و صنعتی خود هستند. و البته باید توجه داشت که فاصله‌ی بسیاری در حوزه‌ی استانداردسازی بین کشورهای در حال توسعه و توسعه‌یافته وجود دارد. شرکت‌ها و کمپانی‌های کشورهای در حال توسعه در وضعیت رضایت بخشی از لحاظ استاندارد سازی قرار ندارند و کشورهای در حال توسعه از منظر استانداردسازی بسیار عقب‌تر از کشورهای توسعه یافته هستند؛ بر این اساس لازم است که کشورهای در حال توسعه هم در سطوح خرد و هم سطح راهبردی اهتمام بیشتری از خود نشان دهند (Wang Ping, ۲۰۱۱, ۲۰).

۴-۱. جمهوری اسلامی ایران

تاریخچه‌ی استاندارد در ایران به سال ۱۳۰۴ هجری شمسی و با تصویب قانون اوزان و مقیاس‌ها بر می‌گردد. این مساله تا سال ۱۳۱۱ به نام اداره‌ی اوزان و مقادیر در وزارت فلاحت، تجارت و فواید عامه قرار داشت. در حداثی سال‌های ۱۳۱۱ تا ۱۳۳۱ این اداره تحت پوشش اداره کل تجارت به فعالیت خود ادامه داد و در سال‌های ۱۳۳۱ تا ۱۳۳۹ به نام اداره اوزان و مقیاس‌ها در وزارت اقتصاد ملی مستقر بوده است. در سال ۱۳۳۹، قانون «اجازه تاسیس مؤسسه استاندارد ایران» در شش ماده به تصویب مجلسین وقت رسید که در چهارچوب اهداف و مسئولیت‌های تعیین شده، آغاز به کار نمود و البته در همان سال به عضویت سازمان بین‌المللی استاندارد درآمد. در سال ۱۳۴۳، الحاق آزمایشگاه‌های صنعتی کرج به مؤسسه استاندارد ایران تصویب شد و نام آن به «مؤسسه استاندارد و تحقیقات صنعتی ایران» تغییر یافت.

در سال ۱۳۴۴ اساسنامه آن از تصویب کمیسیون مشترک دارایی و مجلسین گذشت و این در حالی بود که تا سال ۱۳۴۹ جایگاه سازمانی مرسسه استاندارد و تحقیقات صنعتی ایران در وزارت اقتصاد قرار داشت. در سال ۱۳۴۹ قانون

مواد الحاقی به قانون تاسیس مؤسسه استاندارد و تحقیقات صنعتی ایران شامل ۱۷ ماده و ۲ تبصره از تصویب مجلسین وقت گذشت.

در سال ۱۳۵۳ تا ۱۳۷۱ جایگاه سازمانی مؤسسه استاندارد در وزارت صنایع و معادن تعریف گردید و از سال ۱۳۷۱ تا ۱۳۹۰ با تصویب قانون اصلاح قوانین و مقررات مؤسسه استاندارد و تحقیقات در مجلس شورای اسلامی، مؤسسه دارای شخصیت حقوقی مستقل شد و رئیس مؤسسه با معرفی وزیر صنایع و معادن و تایید شورای عالی استاندارد و با حکم رئیس جمهور انجام وظیفه می نمود.

در سال ۱۳۹۰، با تشکیل شورای عالی اداری به ریاست رییس جمهور، سازمان استاندارد و تحقیقات صنعتی ایران از مجموعه وزارت صنعت، معدن و تجارت منتزع و با کلیه وظایف، اختیارات، مسئولیت های قانونی، اموال، دارایی ها، تعهدات، اعتبارات، امکانات، تجهیزات و نیروی انسانی به صورت یک موسسه مستقل و با نام سازمان ملی استاندارد ایران زیر نظر ریاست جمهوری اداره می شود.

ماموریت سازمان ملی استاندارد ایران در قانون مصوب خرداد ۱۳۷۶ به شرح ذیل آمده است (بسته سیاستی تقویت و توسعه نظام استاندارد ملی، فروردین ۱۳۸۸):

- تعیین، تدوین و نشر استانداردهای ملی (رسمی) به عنوان تنها مرجع رسمی این وظیفه در کشور؛
- ترویج استاندارد ملی؛
- انجام تحقیقات به منظور تدوین استاندارد، بالابردن کیفیت کالاهای تولید داخلی، کمک به بهبود روش ها تولید و کارایی صنایع؛
- مشارکت در تدوین استانداردهای بین المللی؛
- نظارت بر اجرای استانداردهای اجباری؛
- کنترل کیفیت کالاهای صادراتی مشمول استاندارد اجباری و جلوگیری از صدور کالاهای نامرغوب به منظور فراهم نمودن امکانات رقابت با کالاهای مشابه خارجی و حفظ بازارهای بین المللی؛
- کنترل کیفیت کالاهای وارداتی مشمول استاندارد اجباری به منظور حمایت از مصرف کنندگان و تولیدکنندگان داخلی و جلوگیری از ورود کالاهای نامرغوب؛

- آزمایش و تطبیق نمونه کالا با استاندارد های مربوطه، اعلام مشخصات و اظهارنظر مقایسه‌ای و صدور گواهینامه‌های لازم؛
- تأیید صلاحیت شرکت‌ها و مؤسسات بازرسی‌کننده داخلی و خارجی (سورویانس)، آزمایشگاه‌ها، مسئولین کنترل کیفی، کارشناسان استاندارد و گواهی‌دهندگان نظام‌های سیستم‌های مدیریت کیفیت و مدیریت زیست محیطی؛
- ترویج سیستم بین‌المللی یکاها (SI) بعنوان سیستم رسمی اوزان و مقیاس‌ها در کشور و کالیبره کردن وسایل سنجش؛
- انگ گذاری و تعیین عیار فلزات گران‌بها؛
- آموزش مستمر مسئولین کنترل کیفیت واحدهای تولیدی.

۴-۲. مالزی

کشور مالزی با جمعیت غالب مسلمان، در سال‌های اخیر پیشرفت‌های خیره‌کننده‌ای داشته است؛ این کشور همانند جمهوری اسلامی ایران کشوری در حال توسعه به شمار می‌آید، بر این اساس، می‌توان به عنوان یکی از کشورهای هدف برای مطالعات تطبیقی استاندارد در نظر گرفته شود. بر این اساس، در ادامه یکی از مؤسسات دولتی استاندارد در مالزی مورد بررسی و مذاقه قرار می‌گیرد.

مؤسسه استاندارد و تحقیقات صنعتی مالزی، یک شرکت تماماً دولتی، و تحت نظر وزارت امور اقتصادی فعالیت می‌کند. این شرکت توسط دولت مالزی تاسیس شده و مالکیت آن به سازمان ملی استاندارد و کیفیت این کشور واگذار شده است، این شرکت به‌عنوان مرکز جامع تعیین استانداردها در مالزی شناخته می‌شود و مقر اصلی آن در شاه‌علم^{۳۸}، سلانگور^{۳۹} واقع شده است.

هم‌زمان با عزم دولت وقت مالزی برای توسعه‌ی صنعتی، در سال ۱۹۶۴ دولت، وزارت بازرگانی و صنایع را در پاسخ به ضرورت فوری اتخاذ اصول استاندارد با توجه به شتاب توسعه صنعتی در مالزی، مامور مطالعه بر روی ایجاد یک مؤسسه نظام‌مند در خصوص تعیین استانداردهای کیفی محصولات تولیدی و وارداتی به این کشور نمود. در نتیجه

^{۳۸} Shah Alam
^{۳۹} Selangor

این مطالعات، موسسه استاندارد مالزی^{۴۰} در ابتدا به عنوان یک اداره دولتی تحت نظارت وزارت بازرگانی و صنایع در سال ۱۹۶۶ آغاز به کار کرد. در اکتبر همان سال مجلس مالزی، مؤسسه استاندارد مالزی را به عنوان مرجعی برای تصمیم‌گیری در خصوص استانداردها به رسمیت شناخت.

در سال ۱۹۷۴ شورای ملی مالزی^{۴۱} تصمیم به ادغام مؤسسه استاندارد مالزی، با مؤسسه ملی پژوهش‌های علمی و صنعتی^{۴۲} گرفت و در نتیجه با ادغام دو مؤسسه، مؤسسه استاندارد و تحقیقات صنعتی مالزی^{۴۳} پا به عرصه وجود گذاشت و به عنوان زیر مجموعه وزارت علوم، فناوری و محیط‌زیست^{۴۴} وقت قرار گرفت. با این ادغام، مؤسسه بیشتر به توسعه کمی و کیفی خود پرداخت و از آن تاریخ به عنوان یک نهاد تصمیم‌گیر به فعالیت پرداخت. با توجه به سرعت توسعه در دنیای علم و فناوری، دولت در سال ۱۹۹۳ میلادی تصمیم به اصلاحات بنیادی در مؤسسه استاندارد و تحقیقات صنعتی مالزی گرفت. بر این اساس، اعضای شورای مرکزی از ۲۴ عضو به ۱۳ عضو کاهش یافت که ۶ عضو دولتی و ۷ عضو خصوصی، مجموع هسته مرکزی را تشکیل می‌دهند.

چشم‌انداز این مؤسسه، تبدیل شدن به یک شرکت در حد کلاس جهانی در زمینه نوآوری و فن‌آوری‌های پیشرفته است. مأموریت این مؤسسه را این گونه می‌توان استنباط کرد: گسترش و انجام پژوهش‌های علمی و صنعتی، افزایش بهره‌وری و توسعه صنعتی، ارائه و انتقال فناوری و خدمات مشاوره‌ای، توسعه استانداردهای مالزی و ترویج استاندارد سازی و نظام تضمین کیفیت برای رقابت بیشتر و ارتقاء رفاه عمومی، بهداشت و ایمنی.

وظایف مؤسسه استاندارد و تحقیقات صنعتی مالزی به تفصیل عبارت است از:

۱. ارائه استانداردها و توسعه یک سیستم کنترل کیفیت و استانداردسازی برای تولیدات ساخت مالزی؛
۲. ارتقاء و بهبود بهره‌وری در بخش صنعت؛
۳. ارتقاء رفاه، سلامتی و بهداشت صنعتی و عمومی و انجام تحقیقات صنعتی با هدف:

---

^{۴۰} Standards Institution of Malaysia(SIM)

^{۴۱} National Action Council

^{۴۲} National Institute for Scientific and Industrial Research(NISIR)

^{۴۳} Standards and Industrial Research Institute of Malaysia(SIRIM)

^{۴۴} Ministry of Science, Technology and the Environment

- بهبود روش‌ها و فزاینده‌های فنی؛
- کشف (ابداع) روش‌ها و فرایندهای جدید؛
- ترغیب استفاده از تولیدات ساخت مالزی؛
- متناسب کردن فن‌آوری پیشرفته دیگر کشورها برای استفاده در مالزی.

از دیگر اهداف مؤسسه استاندارد و تحقیقات صنعتی مالزی، می‌توان به کاربرد نتایج تحقیقات به منظور انتقال فن‌آوری و خدمات مشاوره‌ای به صنایع برای کمک به استقرار استانداردها و بهبود فنون و روش‌های تولید اشاره کرد.

طراحی استانداردها در مؤسسه، استانداردها، اطمینان کیفی و اندازه‌شناسی^{۴۵} را توسعه می‌دهد. واحد توسعه استانداردها دارای یک مجموعه ۱۴۴۲ استاندارد برای استفاده مصرف‌کنندگان و کاربرد آن در صنایع می‌باشد. حوزه‌های تحت پوشش این واحد عبارت‌اند از: بخش کشاورزی، شیمیایی، داروسازی، مهندسی شهری و ساختمان‌سازی، فنون الکترونیکی و صنایع مهندسی مکانیک و مصارف عمومی تولیدات.

شرکت توسعه صنایع اتومبیل‌سازی مالزی^{۴۶}، کنترل کننده استانداردهای اجزاء اتومبیل مانند مهره‌های چرخ، کمک‌فتر، بالشتک‌های صندلی، کابل‌های کنترل و ... می‌باشد.

استانداردهای مؤسسه استاندارد و تحقیقات صنعتی مالزی، هم‌چنین در ارتباط با ساخت‌وساز صنایع مربوط به چسب‌چوب، لوازم بهداشتی ساخته شده از قالب‌های پلاستیکی و لوله‌های ضایعاتی پلاستیکی به کار گرفته می‌شوند. واحد معیار سنجی^{۴۷} این مؤسسه، معیارها و درجه‌بندی خدمات را در زمینه‌ها مختلف و به منظور دستیابی به سطوح بالای کیفیت، در تولیدات کارخانجات محلی و برای ارتقاء محصولات صادراتی که با سطوح استانداردهای بین‌المللی در رقابت هستند ارائه می‌کند و هم‌چنین خدمات متنوعی را برای تجهیزات و استانداردهای مورد استفاده با به کارگیری مقتدرانه معیارها و مقیاس‌های کاربری فراهم می‌کند.

^{۴۵} Metrology (علم اندازه‌گیری و کاربرد آن)

^{۴۶} Poroton Saga

^{۴۷} Metrology

واحد تضمین کیفیت این مؤسسه، طرح نشان اطمینان را به صورت یک ضمانت مجزا، برای اطمینان از برابری کامل تولیدات با شاخص‌های کیفیت در استانداردهای مالزی به کار می‌گیرد. این طرح، دو نوع از روش‌های کسب اطمینان را مورد استفاده قرار می‌دهد. به منظور اطمینان از مطابقت کامل با استانداردهای مورد نظر، آزمایش‌های متعدد و متنوعی بر روی محصولات، انجام می‌گیرد. هم‌چنین بررسی و ارزیابی از نحوه استقرار خطوط کنترل کیفیت در کارخانجات و نظارت و کنترل منظم محصولات از طریق آزمایش نمونه‌های تصادفی موجود در بازار و کارخانه به عمل می‌آید. محموله‌های بسته‌بندی شده از طریق انتخاب نمونه تصادفی به منظور اطمینان از انطباق کامل محموله با استانداردهای مالزی مورد آزمایش قرار می‌گیرد.

تأیید کیفیت محصول توسط مؤسسه استاندارد و تحقیقات صنعتی مالزی، به وسیله مارک‌های (علائم) وابسته به هریک از طرح‌های کنترلی که در بالا به آن‌ها اشاره شد می‌تواند مورد شناسایی قرار بگیرد. در حال حاضر دو نوع از علائم مورد استفاده قرار می‌گیرد، علامت استاندارد و علامت مطابقت کالا.

علامت استاندارد نشان‌دهنده آن است که محصول به‌طور کامل براساس استاندارد مالزی تولید شده است. علامت مطابقت کالا برای تطبیق یک محصول با استانداردهای مالزی به منظور تضمین کیفیت محصول مورد استفاده قرار می‌گیرد. در مواردی که استاندارد کشور واردکننده باشد استانداردهای مناسب خارجی یا بین‌المللی مورد استفاده قرار می‌گیرد.

برچسب‌های کنترلی مؤسسه استاندارد و تحقیقات صنعتی مالزی، نشان‌دهنده فعالیت‌ها و کاربردهای مقتدرانه و معتبر طرح‌های تضمین کیفیت مؤسسه است. این برچسب‌ها به صورت اجباری روی محصولات چسبانده می‌شوند و روی فهرست کنترل اقلام نیز مشخص می‌شوند. این فهرست شامل ۲۸ قلم کالای الکتریکی و ۴ قلم کالای حمل و نقل جاده‌ای است.

نوع دیگری از برچسب‌های کنترلی مؤسسه استاندارد و تحقیقات صنعتی مالزی، مختص اقلامی است که به صورت محموله‌های بسته‌بندی شده هستند و به منظور اطمینان و کنترل آنها مورد بازرسی و برچسب‌زنی قرار می‌گیرند. به

عنوان مثال، برخی از محموله‌هایی که مشمول این نوع طرح تضمین کیفیت قرار می‌گیرند عبارت‌اند از محموله‌های الوارهای چوبی و محموله‌های پلاستیک فایبرگلاس که در تولید موتورسیکلت‌ها به کار می‌روند.

دو طرح دیگر علامت‌گذاری تضمین کیفیت مؤسسه استاندارد و تحقیقات صنعتی مالز، برای لاستیک و کائوچو به کار گرفته می‌شود که از عمده‌ترین کالاهای صادراتی مالزی هستند.^{۴۸}

۳-۴. ترکیه

مؤسسه استانداردهای ترکیه^{۴۹} در سال ۱۸۶۰ میلادی به منظور فراهم ساختن استانداردهایی برای هر نوع قلم و محصول و همچنین رویه‌ها و خدمات تاسیس گردید؛ این مؤسسه تحت نظر نخست‌وزیری اداره می‌گردد. این مؤسسه یک نهاد عمومی است که شخصیتی حقوقی داشته و مطابق با قوانین و مقررات اداره می‌گردد. علامت اختصاری این مؤسسه و همچنین علامت تجاری آن، TSE است. این علامت به طرق مختلفی نشان داده می‌شود و بدون اجازه‌ی مؤسسه، کسی حق استفاده از این علامت را تحت هیچ شرایطی ندارد. این استانداردها، داوطلبانه هستند و استانداردهای مربوطه می‌توانند با تصویب وزارت‌خانه، جنبه‌ی اجباری پیدا کنند. استانداردهایی که اجباری می‌شوند، در گزت رسمی^{۵۰} منتشر می‌شوند.

وظایف مؤسسه‌ی استانداردهای ترکیه به شرح ذیل است:

- آماده‌سازی و تدوین انواع استانداردها؛
- بازرسی استانداردهایی که در داخل یا خارج از مؤسسه آماده شده‌اند، و در صورت تایید شدن آنها، قبول آنها جزو استانداردهای ترکیه؛
- انتشار استانداردهایی که مورد تایید قرار گرفته و ترویج به‌کارگیری داوطلبانه استانداردها برای کسانی که به نظر می‌رسد استانداردها برای آنها مفید باشد و همچنین ترویج اجباری آنها در وزارت‌خانه‌های مرتبط؛
- آماده‌سازی استانداردها یا پروژه‌های آنها، و اعلام نظر در پاسخ به درخواست بخش عمومی یا خصوصی؛

^{۴۸} <http://www.sirim.my>

^{۴۹} Turkish Standards Institution(TSI)

^{۵۰} Official Gazette

- انجام تحقیقات و بازرسی‌های فنی در مورد استانداردها، و همچنین دنبال کردن مطالعات مشابه انجام شده در کشورهای دیگر در جهت ایجاد ارتباط با کمپانی‌های خارجی و بین‌المللی استاندارد و همکاری با این شرکت‌ها؛
- همکاری با دانشگاه‌ها و دیگر مجامع و مؤسسات فنی و علمی، در جهت انتشار استانداردها و استانداردسازی، و در جهت ایجاد آرشیهایی از استانداردهای ملی و بین‌المللی و ارائه‌ی آن‌ها به کسانی که دغدغه‌ی استاندارد و استانداردسازی را دارند؛
- راهبری تحقیقات در خصوص استانداردها و ایجاد آزمایشگاه‌هایی به منظور بررسی کاربرد استانداردهای داوطلبانه؛ و انجام مطالعات فنی در پاسخ به درخواست بخش خصوصی یا دولتی و ارائه گزارش در خصوص آن‌ها؛
- آموزش کارکنان به منظور حفظ و توسعه‌ی کارهای استاندارد در کشور و تشکیل دوره‌ها و سمینارها برای دستیابی به این منظور؛
- انجام مطالعاتی که موجب تشویق تولید با کیفیت سازگار با استانداردها شده و تهیه اسناد و مدارک در خصوص آن‌ها؛
- انجام مطالعات تحقیق و توسعه بر روی اندازه‌شناسی^{۵۱} و کالیبراسیون و تاسیس آزمایشگاه‌های مورد نیاز؛
- سازمانی که برای انجام این وظایف وجود دارد، مؤسسه استانداردهای ترکیه است که توسط مجمع عمومی تعیین گردیده و به مردم اعلام می‌شود.^{۵۲}

۵. لزوم اتخاذ رویکرد فوق‌فعال در قبال روندهای جهانی استاندارد

همان‌طور که در بررسی تاریخی و تطبیقی استاندارد مشخص است، کشورهای اسلامی در قبال مقوله استاندارد، رویکردی منفعل داشته و در بهترین حالت در زمین کشورهای پیشرو بازی کرده و تصاویر القایی آن‌ها را دنبال کرده‌اند. باید توجه داشت که به طور کلی، اقدام کشورهای پیشرو برای تصویرپردازی از آینده ممکن است به یکی از واکنش‌های ذیل در سایر کشورها مواجه شود (پورعزت، ۱۳۸۲، ۳۹-۴۰):

۵-۱. واکنش منفعل:

^{۵۱} Metrology
^{۵۲} <http://www.tse.org.tr/>

وقتی تصویری به مثابه نقطه‌ی آرمانی قابل فرض، برای فراگرد توسعه‌ی القایی جامعه‌ای که خود را ناتوان و عاجز می‌داند، ترسیم می‌گردد، محتمل است که خرده سیستم‌های اجتماعی منفعل آن، خود را در حد و اندازه‌ی تحقق کامل وضعیت آرمانی (که آرای جالبی از آمیزه‌ی حق و باطل در خود دارد) ارزیابی نکنند و ضمن بسیج جدی نیروها! به مراتبی نازل‌تر از خط سیر نیل به موقعیت آرمانی در طرح القایی، رضایت دهند و توجه شود که این گروه با این‌که به درست بودن پیش‌بینی القایی اعتماد کرده‌اند خود را در حدی نمی‌بینند که با آن هم‌نوا شوند.

۲-۵. واکنش هم‌نوا:

جوامعی که این تصاویر القایی را می‌پذیرند و خود را در حد و اندازه‌ی تحقق آن به شمار می‌آورند (از آن حیث که به قابلیت علمی و تخصصی پردازش‌گران تصویر اعتماد دارند)، تلاش خواهند کرد تا به کمال مطلوب مفروض پنداشته برای خود، نیل آیند.

۳-۵. واکنش فعال:

استراتژی جوامعی است که کلیات طرح پردازش‌یافته را می‌پذیرند و به آن به طور نسبی اعتماد می‌کنند، ولی می‌کوشند سهم خود را از منابع آینده افزایش دهند و به مرتبه‌ای بالاتر از آنچه در طرح القایی به تصویر کشیده شده است دست یابند، یعنی بخشی از تصویر پردازش‌یافته را با توجه به منافع خود ترمیم نمایند.

۴-۵. واکنش فوق‌فعال:

جوامعی که به عمق استراتژی تصویرپردازی از آینده واقف می‌گردند و سرنوشت القایی آن را در می‌یابند، می‌توانند از واکنش فوق‌فعال استفاده نمایند. استفاده از واکنش فوق‌فعال، متضمن وقوف بر قواعد بازی و برخورداری از توانمندی کافی برای برهم زدن آن و بسیج هوشمندانه‌ی استعدادهای ملی برای پی‌ریزی قواعدی جدید است، قواعدی که ضرورت آگاهی از آن‌ها، کشور تصویرپرداز را مجبور به واکنش اصلاحی نماید. این مهم از طریق ارائه‌ی تصویری

متمایز و رقیب، قابل اجرا است، تصویری که شالوده‌ی تصویر پردازش‌یافته‌ی کشور سلطه‌جو را در هم می‌شکند و با از هم گسیختن پرده‌ی ترسیم شده بر اساس طرح القایی، پرده‌ای حقیقی‌تر (یا دست کم متفاوت) را در معرض دید جوامع بشری قرار دهد.

۵-۵. واکنش آشفته حال:

جوامعی که نمی‌توانند به کشور پیش‌رو (طراح تصویر القایی) اعتماد کنند از توانمندی بالایی برای مقابله و ارائه‌ی تصویر متمایز برخوردارند، ولی هنوز نتوانسته‌اند درباره‌ی استراتژی ملی خود به اجماع نظر عقلانی و منطقی دست یابند، گاهی به صورت فوق‌فعال واکنش نشان می‌دهند و زمانی به صورت فعال عمل می‌کنند و در مواردی نیز واکنش‌های هم‌نوا یا انفعالی را اتخاذ می‌نمایند، از این‌رو می‌توان گفت که به طور کلی واکنشی آشفته حال را نمایان می‌سازند.

نکته‌ی قابل تأمل درباره‌ی واکنش آشفته‌حال آن است که کشورهای پیش‌رو را در وضعیت تردید قرار می‌دهد، زیرا جامعه‌ای که با این واکنش شناسایی می‌شود، گاهی با نمودهایی از واکنش فوق‌فعال، قابلیت‌های جدی خود را برای مقابله و ارائه‌ی تصاویر جایگزین (رقیب)، درباره‌ی آینده نمایان می‌سازد و بدین‌سان به نحو موفقی قدرت‌نمایی می‌کند، در حالی که به طور هم‌زمان، در بخش‌هایی دیگر از واکنش‌های خود با اتخاذ واکنش‌های هم‌نوا یا منفعل، ضعف جدی خود را در هدایت بهینه توانمندی‌های ملی آشکار می‌سازد. به هر حال محرومیت از اجماع نظر درباره‌ی استراتژی ملی، از مشخصه‌های اصلی جوامعی است که واکنش آشفته حال از خود نشان می‌دهند.

به هر تقدیر به نظر می‌آید که با رویکردی هنجاری که در ادامه توضیح داده خواهد شد، واکنش منفعل در رقابت جهانی به جایی نمی‌رسد و کشورهای اسلامی و به خصوص جمهوری اسلامی ایران با قابلیت‌های بالقوه‌ای که دارند، توان اتخاذ رویکرد فوق‌فعال در حیطه‌ی استاندارد را داشته و می‌توانند عرصه‌ی استانداردهای جهانی را به سمت و سوی استانداردهای جهان‌شمول و هنجاری اسلامی سوق دهند.

اقتضای رویکرد فوق‌فعال، همانا استمساک به مفاهیم ژرف اسلامی اعم از رهاوردهای عقل مبرهن و دستاوردهای نقل دارای حجیت است. از این‌رو شاخص‌های استاندارد را از کتاب تشریح یعنی قرآن کریم اصطیاد نموده و با استمداد از عقل بر مصادیق تطبیق نموده‌ایم.

۶. چگونگی اصطیاد مفهوم استاندارد از قرآن کریم:

آنچه از مفهوم استاندارد بر می‌آید این است که استاندارد بر بنا و بستر تصرف بارگذاری می‌شود. توضیح آن‌که زمانی مفهوم استاندارد تعیین خواهد یافت که تصرفی در عالم کیهانی صورت پذیرفته باشد. حال سؤالی که بعد از این تصرف مطرح می‌گردد این است که آیا این تصرف استاندارد بوده است یا خیر؟ لذا استاندارد از ملزومات تصرف است و عدم تصرف، استاندارد و غیر استاندارد نمی‌شناسد. از همین‌رو در قرآن کریم آن واژه‌ای که به طور اتم و اکمل مفهوم تصرف را درون خود داراست فحوص و جستجو نمودیم تا واژه "اکل" هویدا گشت.

۶-۱. اکل در قرآن، به مفهوم تصرف همراه با بهره‌وری

در آیه « وَ لَا تَأْكُلُوا أَمْوَالَكُم بَيْنَكُم بِالْبَاطِلِ »^{۵۳} اکل به معنای گرفتن یا مطلق تصرف است نه خصوص خوردن. مصحح این اطلاق مجازی این است که خوردن اولین و نزدیکترین فعل طبیعی مورد نیاز انسان است زیرا نخستین نیازی که انسان به آن پی می‌برد تغذی است و پس از این نیاز به نیازهای دیگر خود مانند لباس، مسکن و ازدواج منتقل می‌شود، پس اولین تصرفی که انسان بدان پی می‌برد خوردن است و از این روست که در همه زبان‌ها از برخورد و تصرف و اخذ اموال همراه با بهره‌وری به خوردن تعبیر می‌شود و اگر کسی زمین یا خانه یا فرش کسی را بگیرد می‌گویند مال مردم را خورد. غرض آن‌که مصحح اطلاق یاد شده آن است که مهمترین اثر و حساس‌ترین بهره‌مال، خوردن است که حافظ اصل حیات است (جوادی آملی، ۱۳۸۵، جلد ۹، ۴۹۸-۴۹۹).

^{۵۳}. بقره/ ۱۸۸.

مرحوم طبرسی(ره) نیز در رابطه با این آیه می‌فرماید:

علت این که از میان همه منافع مال، تنها «اکل» را ذکر کرده این است که به مصرف خوراکی رسانیدن مال، از اهم منافع آن است. برخی گفته‌اند: به خاطر این است که عنوان «اکل» به هر نوع خرج و صرف مال اطلاق می‌شود مثلاً می‌گویند: مالش را به باطل خورد و لو این که نخورده باشد و در راه دیگری صرف کرده باشد و مقصود این است که اموال یکدیگر را به باطل صرف نکنید در باره کلمه «باطل» دو قول است: ۱- منظور، ربا، قمار، اغفال مشتری و ظلم است: این عقیده از سدی است و از امام باقر (ع) نیز روایت شده است.

۲- حسن گوید: منظور این است که مال یکدیگر را بدون استحقاق و معاوضه مصرف کنند به نظر وی پس از نزول این آیه، مردم از مال یکدیگر نمی‌خوردند تا اینکه این حکم به وسیله: آیه ۶۰ سوره نور نسخ شده و به آنها اجازه داده شد که از خانه‌های یکدیگر خوردنی مصرف کنند. لکن معنای اول قوی‌تر است چه مالی که انسان بر طبق موازین اخلاقی از دیگری بخورد، اکل به باطل نیست.

۳- مقصود این است که مال را به وجه نامشروع بگیرند و در راهی که حلال نیست مصرف کنند(طبرسی، ج ۵، ۱۳۶۰، ۱۱۴-۱۱۵).

و یا در آیه دیگری که می‌فرماید: « يَا أَيُّهَا الرُّسُلُ كُلُوا مِنَ الطَّيِّبَاتِ وَاعْمَلُوا صَالِحًا »^{۵۴}

علامه طباطبائی بیان میدارند:

مراد از اکل، ارتزاق بوسیله طیبات است با تصرف در آن، خواه عمل خوردن که استعمال شایع است انجام شود یا

غیر آن(طباطبائی، ۱۳۷۴، ترجمه: موسوی همدانی، جلد ۱۵، ۴۷).

از این دو آیه و آیات مشابه بر می‌آید که واژه اکل در قرآن کریم همیشه به معنای خوردن نیست بلکه در برخی

مواضع اکل، مطلق تصرف و یا تصرف همراه با بهره‌وری را افاده می‌کند.

---

^{۵۴} مؤمنون/ ۵۱ .

قرآن کریم نیز در تبیین واژه اکل یا در جواز تصرف توجه به یک نکته را دارد که همانا بهره‌وری یا همان استاندارد تصرف مورد غفلت قرار نگیرد. لذا در کنار دعوت به تصرف معمولاً قیدی را نیز اضافه می‌کند. به عنوان نمونه در آیه «وَلَا تَأْكُلُوا أَمْوَالَكُم بَيْنَكُم بِالْبَاطِلِ وَتُدْلُوا بِهَا إِلَى الْحُكَّامِ لِتَأْكُلُوا فَرِيقًا مِّنْ أَمْوَالِ النَّاسِ بِالْإِثْمِ وَأَنْتُمْ تَعْلَمُونَ» (قرآن کریم، بقره، ۱۸۸) در مفهوم آیه جواز تصرف مورد نظر بوده و در منطوق آیه قید مذکور بیان شده است که بنا بر همان تقيید هر گونه تصرف در اموال دیگران از غیر طریق صحیح و به ناحق مشمول نهی الهی است (مکارم شیرازی، ج ۲، ۱۳۷۴، ص ۴).

و از قضا آن‌چه در این تصرفات، انسان را از هم‌نشینی با حیوان "مَتَاعاً لَّكُمْ وَلِإِنْعَامِكُمْ"^{۵۵} نجات داده و به مقارنت ملائکه ارتقاء می‌دهد "شَهِدَ اللَّهُ أَنَّهُ لَا إِلَهَ إِلَّا هُوَ وَالْمَلَائِكَةُ وَأُولُو الْعِلْمِ قَائِمًا بِالْقِسْطِ"^{۵۶} علم به شاخص‌های بهره‌وری سالم و عمل به مقتضای آن است.

۶-۲. استاندارد تصرف، عمل به مقتضای تسخیر جهان امکانی:

رابطه انسان با طبیعت، رابطه‌ای تسخیری است و نه رابطه قهر و قسر؛ آن‌جا که می‌فرماید خداوند، کشتی، انهار، خورشید، ماه، شب و روز و ... را مسخر انسان نمود. "اللَّهُ الَّذِي خَلَقَ السَّمَاوَاتِ وَالْأَرْضَ وَأَنْزَلَ مِنَ السَّمَاءِ مَاءً فَأَخْرَجَ بِهِ مِنَ الثَّمَرَاتِ رِزْقًا لَّكُمْ وَسَخَّرَ لَكُمْ الْفُلُوكَ لِتَجْرِيَ فِي الْبَحْرِ بِأَمْرِهِ وَسَخَّرَ لَكُمْ الْأَنْهَارَ * وَسَخَّرَ لَكُمْ الشَّمْسَ وَالْقَمَرَ دَائِبِينَ وَسَخَّرَ لَكُمْ اللَّيْلَ وَالنَّهَارَ"^{۵۷}.

۶-۲-۱. فرق قسر و قهر با تسخیر:

قسر و قهر، فشار و شتاب تحمیلی از بیرون است و فاعل بالقسر آن است که فعل از او به فشار و تحمیل مبدأ

^{۵۵} عبس/ ۳۲

^{۵۶} آل عمران/ ۱۸

^{۵۷} ابراهیم/ ۳۲-۳۳

خارجی صادر می‌شود. فاعلی که به فعلش بدون علم و اختیار و برخلاف مقتضای طبیعتش صادر شود فاعل بالقسر است. به عنوان مثال حرکت سنگ به طرف بالا که با فشار و تحمیل مبدأ خارجی و برخلاف اقتضای طبیعت از او صادر شود.

اما تسخیر جایی معنا دارد که فعل، ملایم با طبع فاعل است و فاعل مفروض، برای انجام آن کار خلق شده است و عامل بیرون، آنچه را که مقتضای طبیعت اوست خردمندانه از او طلب می‌کند.

فاعل بالتسخیر به فاعلی می‌گویند که تحت تسخیر مبدأ دیگر کار می‌کند و آن مبدأ، فاعل مسخر را به گونه‌ای هدایت می‌کند که بهره احسن را از آن ببرد. باغبانی که حرکت بالطبع آب از سینه کوه به دامنه را در مسیری هدایت می‌کند که آب به درختان برسد در حقیقت آب را تسخیر نموده است.

خداوند رابطه انسان با طبیعت را رابطه تسخیری می‌داند و می‌گوید که هر یک از موجودات خاصیت و اثر ویژه خود را دارند؛ اگر انسان آن خاصیت را شناخت و آن را درست تنظیم و رهبری کرد، آن موجود را تسخیر نموده است (جوادی آملی، ۱۳۸۶، ۱۶۵-۱۶۶).

اگر هر موجود ممکن طبیعتی مختص به خود داشته و برای انسان نیز تصرف در آن طبیعت میسر گشته است ضرورت دارد به مقتضیات و لوازم تصرف در آن طبیعت مؤمن بوده و خلاف قاعده رفتار ننماید. لذا استاندارد در محمل مطلق تصرفات معنا یافته و در بستر شاخص‌های تصرف بهینه تحقق می‌یابد. بنابراین باید دانست و به این دانایی التزام داشت که تسخیر جهان امکانی لاقید و بدون حد و مرز نیست.

۶-۲-۲. حدود و ثغور تسخیر جهان امکانی توسط انسان:

انسان عاقل می‌داند که تسخیر کننده بالذات خداوند است و همو جهان طبیعت را ذلول و مسخر انسان نمود لذا تا زمانی این رابطه را استمرار خواهد بخشید که انسان نیز بار امانت الهی را حمل کرده و در آن خیانت نکند. در غیر این صورت همین نظام کیهانی او را به کام مرگ و نیستی خواهد کشانید "فَعَشِيَهُمْ مِنْ آلِيْمٍ مَا عَشِيَهُمْ"^{۵۸}.

بنابراین رابطه انسان به طبیعت در صورتی که او ارزش وجودی خود را تحصیل کرده و امین خداوند باشد رابطه تسخیری است اما اگر انسان خیانت ورزد همه پدیده‌های نظام هستی با او برخورد می‌کنند و از خود عکس‌العمل نشان می‌دهند چرا که همه آنها خاضع اراده پروردگارند (جوادی آملی، ۱۳۸۶، ۱۶۷-۱۶۸).

حال اگر انسان اقتضای طبیعت جهان کیهانی را رعایت ننمود یعنی مطابق استاندارد عمل نکرد و با قهر و قسر منابع خدادادی را از جریان اصلی‌شان خارج کرده و به انحراف کشانید خود اول قربانی این فعل خواهد بود. چرا که عمل انسان با جهان خارج در ارتباط است و جهت اثبات این ارتباط دلایل متقنی موجود می‌باشد.

۶-۲-۳. ربط عمل با جهان خارج:

کارهای نیک و بد انسان در حوادث خیر شر عالم نقش دارد چرا که این اعمال با حوادث پیوندی ناگسستنی دارند. این معنا هم متکی بر برهان عقلی است و هم مستدل به حجت نقلی است.

۶-۲-۳-۱. برهان عقلی:

انسان با همه شئونش حلقه‌ای از زنجیره جهان هستی است و نمی‌تواند از سایر حلقه‌ها جدا باشد چرا که معلول بسیاری از علل و علت بسیاری از معالیل است و بر همه موجودات اثر گذاشته و از آنها اثر می‌پذیرد. بنابراین اعمال

---

^{۵۸} طه/۷۸

انسان بر رویدادهای گوارا و ناگوار جهان مؤثر و از آنها متأثر است.

این تأثیر و تأثر متعامل در خصوص قلمرو بدن انسان نیست بلکه در عقاید، اخلاق، رفتار و گفتار وی نیز مشهود است.

۶-۲-۳-۲. برهان نقلی:

قرآن کریم رابطه مستقیم اعمال انسان و طبیعت را در آیات گوناگون بیان و تأیید کرده است. مقصود از تأیید همانا اثبات جریان اصل تعامل انسان و طبیعت است.

آیات قرآن در این باره به چند دسته اصلی و فرعی تقسیم می‌شود:

۱. آیاتی که فی‌الجمله و یا بالجمله ناظر به اصل ارتباط متقابل اعمال انسان و حوادث جهان است مانند رعد/۱۱ و

انفال/۵۳.

۲. آیاتی که دال بر رابطه کارهای نیک و پیامدهای گوارای جهان است مانند جن/۱۶، مائده/۶۶، اعراف/۹۶ و

انفال/۲۹.

۳. آیاتی که ناظر بر ارتباط کارهای بد و حوادث ناگوار جهان است مانند انفال/۳۸، اسراء/۱۶، روم/۴۱ و

غافر/۲۱ (جوادی آملی، ۱۳۸۶، ۱۸۵-۱۸۶).

اینکه ما مجاز به تصرف در عالم امکان می‌باشیم لکن مقیداتی، تصرف همه‌جانبه را نفی می‌نماید و مجازات آن را

عکس‌العمل جهان امکان علیه عمل انسان معرفی می‌کند انسان را مواجه با این سؤال خواهد نمود شاخص‌های تسخیر

درست جهان امکان مطابق با طبیعت آنها یا به تعبیری امروزی استاندارد تصرف در عالم چه می‌باشد؟

۶-۳. استاندارد تصرف در اسلام

همانطور که مطرح شد اکل، مطلق تصرف است اما از آن رو که مهمترین تصرف، خوردن است از مطلق تصرف با عنوان اکل یاد می‌شود (جوادی املی، ۱۳۸۵، ۴۸۴). اما تصرف در اسلام مشروط است و این مستفاد از آیات است. آنچه که از آیات به دست می‌آید این است که عمل تصرف در مکتب اسلام باید همراه با بهره‌وری باشد و این حکایت از آن دارد که مصرف در اسلام مشروط است. استاندارد تصرف در مکتب اسلام بر بنای ممیزات و مشخصاتی است که در آیات شریفه بدانها تأکید شده است.

۶-۳-۱. آیات تصرف در قرآن کریم:

۱. «وَقُلْنَا يَا آدَمُ اسْكُنْ أَنْتَ وَزَوْجُكَ الْجَنَّةَ وَكُلَا مِنْهَا رَغَدًا حَيْثُ شِئْتُمَا وَلَا تَقْرَبَا هَذِهِ الشَّجَرَةَ فَتَكُونَا مِنَ الظَّالِمِينَ»^{۵۹}

هر جا می‌خواهید، گوارا بخورید (اما) نزدیک این درخت نشوید که از ستمگران خواهید شد.

۲. «وَوَضَعْنَا عَنَّاكُمُ الْغَمَامَ وَانزَلْنَا عَلَيْكُمُ الْمَنَّاءَ وَالسَّلْوى كُلوْا مِنْ طَيِّبَاتِ مَا رَزَقْنَاكُمْ وَمَا ظَلَمُونَا وَلَكِنْ كَانُوا أَنفُسَهُمْ يَظْلِمُونَ»^{۶۰}

از نعمتهای پاکیزه‌ای که به شما روزی داده‌ایم بخورید (ولی شما کفران کردید!) آن‌ها به ما ستم نکردند بلکه به خود ستم می‌نمودند.

۳. «فَكُلُوا مِنْهَا حَيْثُ شِئْتُمْ رَغَدًا وَادْخُلُوا الْبَابَ سُجَّدًا وَقُولُوا حِطَّةً نَغْفِرْ لَكُمْ خَطَايَاكُمْ»^{۶۱}

آن، هر چه می‌خواهید بخورید و از در (معبد بیت المقدس) با خضوع و خشوع وارد گردید و بگویید: «خداوندا! گناهان

^{۵۹} بقره/۳۵

^{۶۰} بقره/۵۷

^{۶۱} بقره / ۵۸ .

ما را بریز!» تا خطاهای شما را ببخشیم.

۴. "وَ إِذِ اسْتَسْقَىٰ مُوسَىٰ لِقَوْمِهِ فَقُلْنَا اضْرِبْ بِعَصَاكَ الْحَجَرَ فَانْفَجَرَتْ مِنْهُ اثْنَتَا عَشْرَةَ عَيْنًا قَدْ عَلِمَ كُلُّ اُنَاسٍ مَّشْرَبَهُمْ

كُلُوا وَ اشْرَبُوا مِنْ رِزْقِ اللّٰهِ وَ لَا تَعَثُوا فِي الْاَرْضِ مُفْسِدِينَ^{۶۲}". از روزی‌های الهی بخورید و بیاشامید! و در زمین فساد

نکنید.

۵. "يَا أَيُّهَا النَّاسُ كُلُوا مِمَّا فِي الْأَرْضِ حَلالًا طَيِّبًا وَ لَا تَتَّبِعُوا خُطواتِ الشَّيْطَانِ إِنَّهُ لَكُمْ عَدُوٌّ مُّبِينٌ^{۶۳}". از آن‌چه در

زمین است، حلال و پاکیزه بخورید! و از گامهای شیطان، پیروی نکنید.

۶. "يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا كُلُوا مِنْ طَيِّبَاتِ مَا رَزَقْنَاكُمْ وَ اشْكُرُوا لِلّٰهِ إِنْ كُنْتُمْ إِيَّاهُ تَعْبُدُونَ^{۶۴}". از نعمتهای پاکیزه‌ای که به

شما روزی داده‌ایم، بخورید و شکر خدا را بجا آورید اگر او را پرستش می‌کنید.

۷. "وَ لَا تَأْكُلُوا أَمْوَالَكُمْ بَيْنَكُمْ بِالْبَاطِلِ وَ تَدُلُّوا بِهَا إِلَى الْحُكَّامِ لِيَأْكُلُوا فَرِيقًا مِنْ أَمْوَالِ النَّاسِ بِالْإِثْمِ وَ أَنْتُمْ

تَعْلَمُونَ^{۶۵}". و اموال یکدیگر را به باطل (و ناحق) در میان خود نخورید! و برای خوردن بخشی از اموال مردم به گناه،

(قسمتی از) آن را (به عنوان رشوه) به قضات ندهید، در حالی که می‌دانید (این کار، گناه است).

۸. "الَّذِينَ يَأْكُلُونَ الرِّبَا لَا يَقُومُونَ إِلَّا كَمَا يَقُومُ الَّذِي يَتَخَبَّطُهُ الشَّيْطَانُ مِنَ الْمَسِّ ذَلِكِ بَأْثُهُمْ قَالُوا إِنَّمَا الْبَيْعُ مِثْلُ الرِّبَا

وَ أَحَلَّ اللَّهُ الْبَيْعَ وَ حَرَّمَ الرِّبَا فَمَنْ جَاءَهُ مَوْعِظَةٌ مِنْ رَبِّهِ فَانْتَهَى فَلَهُ مَا سَلَفَ وَ أَمْرُهُ إِلَى اللَّهِ وَ مَنْ عَادَ فَأُولَئِكَ

أَصْحَابُ النَّارِ هُمْ فِيهَا خَالِدُونَ^{۶۶}". کسانی که ربا می‌خورند، (در قیامت) برنمی‌خیزند مگر مانند کسی که بر اثر تماس

شیطان، دیوانه شده (و نمی‌تواند تعادل خود را حفظ کند گاهی زمین می‌خورد، گاهی بپا می‌خیزد).

^{۶۲} بقره/۶۰

^{۶۳} بقره/۱۶۸

^{۶۴} بقره/۱۷۲

^{۶۵} بقره/۱۸۸

^{۶۶} بقره/۲۷۵

۹. "يا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا لَا تَأْكُلُوا الرِّبَا أَضْعَافًا مُضَاعَفَةً وَ اتَّقُوا اللَّهَ لَعَلَّكُمْ تُفْلِحُونَ"^{۶۷}. ربا (و سود پول) را چند برابر

نخورید! از خدا بپرهیزید، تا رستگار شوید.

۱۰. "وَ اتُوا الْيَتَامَىٰ أَمْوَالَهُمْ وَلَا تَتَبَدَّلُوا الْخَبِيثَ بِالطَّيِّبِ وَلَا تَأْكُلُوا أَمْوَالَهُمْ إِلَىٰ أَمْوَالِكُمْ إِنَّهُ كَانَ حُوبًا كَبِيرًا"^{۶۸}. و

اموال بد (خود) را، با اموال خوب (ایتام) عوض نکنید! و اموال آنان را همراه اموال خودتان (با مخلوط کردن یا تبدیل نمودن) نخورید، زیرا این گناه بزرگی است.

۱۱. "وَ اتُوا النِّسَاءَ صَدَقَاتِهِنَّ نِحْلَةً فَإِنِ طِبْنَ لَكُمْ عَن شَيْءٍ مِّنْهُ نَفْسًا فَكُلُوهُ هَنِيئًا مَّرِيئًا"^{۶۹}. اگر آن‌ها (زنان) چیزی از

آن (مهر) را با رضایت خاطر به شما ببخشند، حلال و گوارا مصرف کنید.

۱۲. "وَ ابْتَلُوا الْيَتَامَىٰ حَتَّىٰ إِذَا بَلَغُوا النِّكَاحَ فَإِنِ آنَسْتُمْ مِنْهُمْ رُشْدًا فَادْفَعُوا إِلَيْهِمْ أَمْوَالَهُمْ وَلَا تَأْكُلُوهَا إِسْرَافًا وَ بَدَارًا

أَنْ يَكْبُرُوا وَ مَنْ كَانَ عَنِيًّا فَلْيَسْتَعْفِفْ وَ مَنْ كَانَ فَقِيرًا فَلْيَأْكُلْ بِالْمَعْرُوفِ فَإِذَا دَفَعْتُمْ إِلَيْهِمْ أَمْوَالَهُمْ فَأَشْهِدُوا عَلَيْهِمْ وَ

كَفَىٰ بِاللَّهِ حَسِيبًا"^{۷۰}. و پیش از آنکه (یتیمان) بزرگ شوند، اموالشان را از روی اسراف نخورید.

۱۳. "إِنَّ الَّذِينَ يَأْكُلُونَ أَمْوَالَ الْيَتَامَىٰ ظُلْمًا إِنَّمَا يَأْكُلُونَ فِي بُطُونِهِمْ نَارًا وَ سَيَصْلَوْنَ سَعِيرًا"^{۷۱}. کسانی که اموال یتیمان

را به ظلم و ستم می‌خورند، (در حقیقت)، تنها آتش می‌خورند و بزودی در شعله‌های آتش (دوزخ) می‌سوزند.

۱۴. "يا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا لَا تَأْكُلُوا أَمْوَالَكُمْ بَيْنَكُمْ بِالْبَاطِلِ إِلَّا أَنْ تَكُونَ تِجَارَةً عَن تَرَاضٍ مِّنْكُمْ وَلَا تَقْتُلُوا أَنْفُسَكُمْ إِنَّ

اللَّهَ كَانَ بِكُمْ رَحِيمًا"^{۷۲}. اموال یکدیگر را به باطل (و از طرق نامشروع) نخورید مگر اینکه تجارتی با رضایت شما

انجام گیرد.

^{۶۷} آل عمران/۱۳۰

^{۶۸} نساء/۲

^{۶۹} نساء/۴

^{۷۰} نساء/۶

^{۷۱} نساء/۱۰

^{۷۲} نساء/۲۹

۱۵. "وَأَخْذِهِمُ الرُّبُوبَا وَقَدْ نُهُوا عَنْهُ وَأَكْلِهِمْ أَمْوَالَ النَّاسِ بِالْبَاطِلِ وَأَعْتَدْنَا لِلْكَافِرِينَ مِنْهُمْ عَذَابًا أَلِيمًا"^{۷۳}. در خوردن

اموال مردم به باطل عذاب دردناکی آماده کرده‌ایم.

۱۶. "حُرِّمَتْ عَلَيْكُمْ الْمَيْتَةُ وَالدَّمُ وَلَحْمُ الْخَنزِيرِ وَمَا أُهْلِيَ لغيرِ اللَّهِ بِهِ وَ الْمُنْخَنِقَةُ وَ الْمَوْقُودَةُ وَ الْمُتْرَدِيَةُ وَ النَّطِيحَةُ وَ

مَا أَكَلَ السَّبْعُ إِلَّا مَا ذَكَّيْتُمْ وَمَا ذُبِحَ عَلَى النَّصَبِ وَأَنْ تَسْتَقْسِمُوا بِالْأَزْوَاجِ ذَٰلِكُمْ فِسْقٌ الْيَوْمَ يَنْسَى الَّذِينَ كَفَرُوا مِنْ

دِينِكُمْ فَلَا تَخْشَوْهُمْ وَ اخْشَوْنِ الْيَوْمَ أَكْمَلْتُ لَكُمْ دِينَكُمْ وَ أَتَمَمْتُ عَلَيْكُمْ نِعْمَتِي وَ رَضِيْتُ لَكُمْ الْإِسْلَامَ دِينًا فَمَنْ

اضْطُرَّ فِي مَخْمَصَةٍ غَيْرِ مُتَجَانِفٍ لِآثِمٍ فَإِنَّ اللَّهَ غَفُورٌ رَحِيمٌ * يَسْأَلُونَكَ مَا ذَا أَحَلَّ لَهُمْ قُلْ أَحَلَّ لَكُمْ الطَّيِّبَاتُ وَ مَا

عَلَّمْتُمْ مِنَ الْجَوَارِحِ مُكَلِّبِينَ تُعَلِّمُونَهُنَّ مِمَّا عَلَّمَكُمُ اللَّهُ فَكُلُوا مِمَّا أَمْسَكْنَ عَلَيْكُمْ وَ اذْكُرُوا اسْمَ اللَّهِ عَلَيْهِ وَ اتَّقُوا اللَّهَ

إِنَّ اللَّهَ سَرِيعُ الْحِسَابِ"^{۷۴}. گوشت مردار، و خون، و گوشت خوک، و حیواناتی که به غیر نام خدا ذبح شوند، و

حیوانات خفه شده، و به زجر کشته شده، و آنها که بر اثر پرت شدن از بلندی بمیرند، و آنها که به ضرب شاخ حیوان

دیگری مرده باشند، و باقیمانده صید حیوان درنده- مگر آنکه (بموقع به آن حیوان برسید، و) آن را سرببرید- و حیواناتی

که روی بت‌ها (یا در برابر آنها) ذبح می‌شوند، (همه) بر شما حرام شده است و (همچنین) قسمت کردن گوشت حیوان

به وسیله چوبه‌های تیر مخصوص بخت آزمایی تمام این اعمال، فسق و گناه است.

آنچه پاکیزه است، برای شما حلال گردیده (و نیز صید) حیوانات شکاری و سگ‌های آموخته (و تربیت یافته) که از

آنچه خداوند به شما تعلیم داده به آنها یاد داده‌اید، (بر شما حلال است) پس، از آنچه این حیوانات برای شما (صید

می‌کنند و) نگاه می‌دارند، بخورید و نام خدا را (به هنگام فرستادن حیوان برای شکار،) بر آن ببرید و از (معصیت) خدا

بپرهیزید که خداوند سریع الحساب است.

^{۷۳} نساء/۱۶۱

^{۷۴} مائده/۳-۴

۱۷. "لَوْ لَا يَنْهَاهُمُ الرَّبَانِيُّونَ وَالْأَخْبَارُ عَنْ قَوْلِهِمُ الْإِثْمَ وَأَكْلِهِمُ السُّخْتِ لَبِئْسَ مَا كَانُوا يَصْنَعُونَ"^{۷۵}. چرا دانشمندان

نصاری و علمای یهود، آنها را از سخنان گناه‌آمیز و خوردن مال حرام، نهی نمی‌کنند.

۱۸. "وَلَوْ أَنَّهُمْ أَقَامُوا التَّوْرَةَ وَالْإِنْجِيلَ وَمَا أَنْزَلْنَا إِلَيْهِمْ مِنْ رَبِّهِمْ لَأَكَلُوا مِنْ فَوْقِهِمْ وَمِنْ تَحْتِ أَرْجُلِهِمْ مِنْهُمْ أُمَّةٌ

مُقْتَصِدَةٌ وَكَثِيرٌ مِنْهُمْ سَاءٌ مَا يَعْمَلُونَ"^{۷۶}. و اگر آنان، تورات و انجیل و آنچه را از سوی پروردگارشان بر آنها نازل شده

[قرآن] برپا دارند، از آسمان و زمین، روزی خواهند خورد.

۱۹. "وَكُلُوا مِمَّا رَزَقَكُمُ اللَّهُ حَلالًا طَيِّبًا وَاتَّقُوا اللَّهَ الَّذِي أَنْتُمْ بِهِ مُؤْمِنُونَ"^{۷۷}. و از نعمتهای حلال و پاکیزه‌ای که

خداوند به شما روزی داده است، بخورید! و از (مخالفت) خداوندی که به او ایمان دارید، بپرهیزید.

۲۰. "وَمَا لَكُمْ أَلَّا تَأْكُلُوا مِمَّا ذُكِرَ اسْمُ اللَّهِ عَلَيْهِ وَقَدْ فَصَّلَ لَكُمْ مَا حَرَّمَ عَلَيْكُمْ إِلَّا مَا اضْطُرِرْتُمْ إِلَيْهِ وَإِنَّ كَثِيرًا

لَيُضِلُّونَ بِأَهْوَائِهِمْ بِغَيْرِ عِلْمٍ إِنَّ رَبَّكَ هُوَ أَعْلَمُ بِالْمُعْتَدِينَ"^{۷۸}. چرا از چیزها [گوشت‌ها] بی‌ی که نام خدا بر آنها برده شده

نمی‌خورید؟! در حالی که (خداوند) آنچه را بر شما حرام بوده، بیان کرده است! مگر این‌که ناچار باشید (که در این

صورت، خوردن از گوشت آن حیوانات جایز است).

۲۱. "وَهُوَ الَّذِي أَنْشَأَ جَنَّاتٍ مَعْرُوشَاتٍ وَغَيْرَ مَعْرُوشَاتٍ وَالنَّخْلَ وَالزَّرْعَ مُخْتَلِفًا أَكْلُهُ وَالزَّيْتُونَ وَالرُّمَّانَ مُتَشَابِهًا وَ

غَيْرَ مُتَشَابِهٍ كُلُوا مِنْ ثَمَرِهِ إِذَا أَثْمَرَ وَآتُوا حَقَّهُ يَوْمَ حَصَادِهِ وَلَا تُسْرِفُوا إِنَّهُ لَا يُحِبُّ الْمُسْرِفِينَ"^{۷۹}. از میوه آن، به

هنگامی که به ثمر می‌نشیند، بخورید! و حق آن را به هنگام درو، بپردازید! و اسراف نکنید، که خداوند مسرفان را دوست

ندارد.

^{۷۵} مائده/۶۳

^{۷۶} مائده/۶۶

^{۷۷} مائده/۸۸

^{۷۸} انعام/۱۱۹

^{۷۹} انعام/۱۴۱

۲۲. "وَمِنَ الْأَنْعَامِ حَمُولَةٌ وَفَرَشًا كُلُّوا مِمَّا رَزَقَكُمُ اللَّهُ وَلَا تَتَّبِعُوا خُطْوَاتِ الشَّيْطَانِ إِنَّهُ لَكُمْ عَدُوٌّ مُّبِينٌ"^{۸۰}. از آن چه

به شما روزی داده است، بخورید! و از گام‌های شیطان پیروی ننمایید.

۲۳. "يَا بَنِي آدَمَ خُذُوا زِينَتَكُمْ عِنْدَ كُلِّ مَسْجِدٍ وَكُلُوا وَاشْرَبُوا وَلَا تُسْرِفُوا إِنَّهُ لَا يُحِبُّ الْمُسْرِفِينَ"^{۸۱}. (از نعمتهای

الهی) بخورید و بیاشامید، ولی اسراف نکنید.

۲۴. "وَ قَطَعْنَا لَهُمْ اثْنَيْ عَشْرَةَ أَسْبَاطًا أُمَّمًا وَأَوْحَيْنَا إِلَىٰ مُوسَىٰ إِذِ اسْتَسْقَاهُ قَوْمُهُ أَنْ اضْرِبْ بِعَصَاكَ الْحَجَرَ فَانْبَجَسَتْ

مِنْهُ اثْنَتَا عَشْرَةَ عَيْنًا قَدْ عَلِمَ كُلُّ أُنَاسٍ مَشْرِبَهُمْ وَظَلَلْنَا عَلَيْهِمُ الْعَمَامَ وَأَنْزَلْنَا عَلَيْهِمُ الْمَنَّاءَ وَالسَّلْوَىٰ كُلُّوا مِنْ طَيِّبَاتِ مَا

رَزَقْنَاكُمْ وَمَا ظَلَمُونَا وَلَكِنْ كَانُوا أَنْفُسَهُمْ يَظْلِمُونَ"^{۸۲}. از روزی‌های پاکیزه‌ای که به شما داده‌ایم، بخورید! (و شکر

را به جا آورید آن‌ها نافرمانی و ستم کردند ولی) به ما ستم نکردند، لکن به خودشان ستم می‌نمودند.

۲۵. "وَ إِذِ قِيلَ لَهُمْ اسْكُنُوا هَذِهِ الْقَرْيَةَ وَكُلُوا مِنْهَا حَيْثُ شِئْتُمْ وَقُولُوا حِطَّةٌ وَادْخُلُوا الْبَابَ سُجَّدًا نَغْفِرْ لَكُمْ

خَطِيئَاتِكُمْ سَنَزِيدُ الْمُحْسِنِينَ"^{۸۳}. از هر جا (و به هر کیفیت) بخواهید، از آن بخورید (و بهره گیرید)! و بگوئید: خداوند!

گناهان ما را بریز! و از در (بیت المقدس) با تواضع وارد شوید.

۲۶. "فَكُلُوا مِمَّا غَنِمْتُمْ حَلَالًا طَيِّبًا وَاتَّقُوا اللَّهَ إِنَّ اللَّهَ غَفُورٌ رَحِيمٌ"^{۸۴}. از آن چه به غنیمت گرفته‌اید، حلال و پاکیزه

بخورید و از خدا بپرهیزید.

۲۷. "يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا إِنَّ كَثِيرًا مِنَ الْأَخْبَارِ وَالرُّهْبَانِ لَيَأْكُلُونَ أَمْوَالَ النَّاسِ بِالْبَاطِلِ وَيَصُدُّونَ عَن سَبِيلِ اللَّهِ وَ

^{۸۰} انعام/۱۴۲

^{۸۱} اعراف/۳۱

^{۸۲} اعراف/۱۶۰

^{۸۳} اعراف/۱۶۱

^{۸۴} انفال/۶۹

الَّذِينَ يَكْتُمُونَ الذَّهَبَ وَ الْفِضَّةَ وَ لَا يُنْفِقُونَهَا فِي سَبِيلِ اللَّهِ فَبَشِّرْهُمْ بِعَذَابٍ أَلِيمٍ^{۸۵}. بسیاری از دانشمندان (اهل کتاب) و راهبان، اموال مردم را به باطل می خورند، و (آنان را) از راه خدا بازمی دارند.

۲۸. ذَرَهُمْ يَأْكُلُوا وَ يَمْتَتِعُوا وَ يُلْهَمُ الْأَمْلُ فَسَوْفَ يَعْلَمُونَ^{۸۶}. بگذار آن‌ها بخورند، و بهره گیرند، و آرزوها آنان را غافل سازد ولی به زودی خواهند فهمید.

۲۹. ثُمَّ كُلِي مِنْ كُلِّ الثَّمَرَاتِ فَاسْأَلِي سُبُلَ رَبِّكِ ذُلَالًا يَخْرُجُ مِنْ بَطُونِهَا شَرَابٌ مُخْتَلِفٌ أَلْوَانُهُ فِيهِ شِفَاءٌ لِلنَّاسِ إِنَّ فِي ذَلِكَ لَآيَةً لِقَوْمٍ يَتَفَكَّرُونَ^{۸۷}. سپس از تمام ثمرات (و شیره گلها) بخور و راههایی را که پروردگارت برای تو تعیین کرده است، براحتی بیما! «از درون شکم آن‌ها، نوشیدنی با رنگ‌های مختلف خارج می‌شود که در آن، شفا برای مردم است.

۳۰. فَكُلُوا مِمَّا رَزَقَكُمُ اللَّهُ حَلالًا طَيِّبًا وَ اشْكُرُوا نِعْمَتَ اللَّهِ إِنَّ كُتُوبَكُمْ إِيَّاهُ تَعْبُدُونَ^{۸۸}. از آنچه خدا روزیتان کرده است، حلال و پاکیزه بخورید و شکر نعمت خدا را بجا آورید اگر او را می‌پرستید.

۳۱. كُلُوا وَ ارْزُقُوا أَنْعَامَكُمْ إِنَّ فِي ذَلِكَ لآيَاتٍ لِأُولِي النُّهَى^{۸۹}. هم خودتان بخورید و هم چهارپایانتان را در آن به چرا برید.

۳۲. كُلُوا مِنْ طَيِّبَاتِ مَا رَزَقْنَاكُمْ وَ لَا تَطْغَوْا فِيهِ فَيَحِلَّ عَلَيْكُمْ غَضَبِي وَ مَنْ يَحِلَّ عَلَيْهِ غَضَبِي فَقَدْ هَوَى^{۹۰}. بخورید از روزی‌های پاکیزه‌ای که به شما داده‌ایم و در آن طغیان نکنید، که غضب من بر شما وارد شود و هر کس غضبم بر او وارد شود، سقوط می‌کند.

^{۸۵} توبه/۳۴

^{۸۶} حجر/۳

^{۸۷} نحل/۶۹

^{۸۸} نحل/۱۱۴

^{۸۹} طه/۵۴

^{۹۰} طه/۸۱

۳۳. "وَالْبَدَنَ جَعَلْنَاهَا لَكُمْ مِنْ شَعَائِرِ اللَّهِ لَكُمْ فِيهَا خَيْرٌ فَاذْكُرُوا اسْمَ اللَّهِ عَلَيْهَا صَوَافٍ فَإِذَا وَجَبَتْ جُنُوبُهَا فَكُلُوا مِنْهَا

وَأَطْعِمُوا الْقَانِعَ وَ الْمُعْتَرَّ كَذَلِكَ سَخَّرْنَاهَا لَكُمْ لَعَلَّكُمْ تَشْكُرُونَ"^{۹۱}. از گوشت آن‌ها بخورید و بینوای فقیر را نیز اطعام

نمایید.

۳۴. "يَا أَيُّهَا الرُّسُلُ كُلُوا مِنَ الطَّيِّبَاتِ وَ اذْكُمُوا صَالِحاً إِنِّي بِمَا تَعْمَلُونَ عَلِيمٌ"^{۹۲}. از غذاهای پاکیزه بخورید، و عمل

صالح انجام دهید.

۳۵. "لَيْسَ عَلَى الْأَعْمَى حَرْجٌ وَ لَا عَلَى الْأَعْرَجِ حَرْجٌ وَ لَا عَلَى الْمَرِيضِ حَرْجٌ وَ لَا عَلَى أَنْفُسِكُمْ أَنْ تَأْكُلُوا مِنْ

بُيُوتِكُمْ أَوْ بُيُوتِ آبَائِكُمْ أَوْ بُيُوتِ أُمَّهَاتِكُمْ أَوْ بُيُوتِ إِخْوَانِكُمْ أَوْ بُيُوتِ أَخَوَاتِكُمْ أَوْ بُيُوتِ أَعْمَامِكُمْ أَوْ بُيُوتِ عَمَّاتِكُمْ

أَوْ بُيُوتِ أَخْوَالِكُمْ أَوْ بُيُوتِ خَالَاتِكُمْ أَوْ مَا مَلَكَتُمْ مَفَاتِحَهُ أَوْ صَدِيقِكُمْ لَيْسَ عَلَيْكُمْ جُنَاحٌ أَنْ تَأْكُلُوا جَمِيعاً أَوْ أَشْتَاتاً

فَإِذَا دَخَلْتُمْ بُيُوتاً فَسَلِّمُوا عَلَى أَنْفُسِكُمْ تَحِيَّةً مِنْ عِنْدِ اللَّهِ مُبَارَكَةٌ طَيِّبَةٌ كَذَلِكَ بَيَّنَّ اللَّهُ لَكُمْ الْآيَاتِ لَعَلَّكُمْ تَعْقِلُونَ"^{۹۳}.

بر نابینا و افراد لنگ و بیمار گناهی نیست (که با شما هم غذا شوند)، و بر شما نیز گناهی نیست که از خانه‌های خودتان

[خانه‌های فرزندان یا همسرانتان که خانه خود شما محسوب می‌شود بدون اجازه خاصی] غذا بخورید و همچنین

خانه‌های پدرانتان، یا خانه‌های مادرانتان، یا خانه‌های برادرانتان، یا خانه‌های خواهرانتان، یا خانه‌های عموهایتان، یا

خانه‌های عمه‌هایتان، یا خانه‌های داییه‌هایتان، یا خانه‌های خاله‌هایتان، یا خانه‌ای که کلیدش در اختیار شماست، یا

خانه‌های دوستانتان، بر شما گناهی نیست که بطور دسته‌جمعی یا جداگانه غذا بخورید و هنگامی که داخل خانه‌ای

شدید، بر خویشتن سلام کنید، سلام و تحیتی از سوی خداوند، سلامی پربرکت و پاکیزه! این گونه خداوند آیات را برای

شما روشن می‌کند، باشد که بیندیشید.

۳۶. "لَقَدْ كَانَ لِسَبَّإٍ فِي مَسْكِنِهِمْ آيَةٌ جَنَّتَانِ عَنْ يَمِينٍ وَ شِمَالٍ كُلُّوا مِنْ رِزْقِ رَبِّكُمْ وَ اشْكُرُوا لَهُ بَلَدَهُ طَيِّبَةً وَ رَبُّ

^{۹۱} حج/۳۶

^{۹۲} مؤمنون/۵۱

^{۹۳} نور/۶۱

غَفُورٌ^{۹۴}». از روزی پروردگارتان بخورید و شکر او را بجا آورید.

۳۷. «إِنَّ اللَّهَ يُدْخِلُ الَّذِينَ آمَنُوا وَعَمِلُوا الصَّالِحَاتِ جَنَّاتٍ تَجْرِي مِنْ تَحْتِهَا الْأَنْهَارُ وَالَّذِينَ كَفَرُوا يَتَمَتَّعُونَ وَيَأْكُلُونَ

كَمَا تَأْكُلُ الْأَنْعَامُ وَالنَّارُ مَثْوًى لَهُمْ»^{۹۵}. کافران از متاع زودگذر دنیا بهره می‌گیرند و همچون چهارپایان می‌خورند، و

سرانجام آتش دوزخ جایگاه آن‌هاست.

۳۸. «هُوَ الَّذِي جَعَلَ لَكُمْ الْأَرْضَ ذُلُولًا فَأَمْشُوا فِي مَنَاكِبِهَا وَكُلُوا مِنْ رِزْقِهِ وَإِلَيْهِ النُّشُورُ»^{۹۶}. او کسی است که زمین

را برای شما رام کرد، بر شانه‌های آن راه بروید و از روزی‌های خداوند بخورید و بازگشت و اجتماع همه به سوی

اوست.

۳۹. «كُلُوا وَتَمَتَّعُوا قَلِيلًا إِنَّكُمْ مُجْرِمُونَ»^{۹۷}. (و به مجرمان بگو): بخورید و بهره‌گیرید در این مدت کم (از زندگی

دنیا، ولی بدانید عذاب الهی در انتظار شماست) چرا که شما مجرمید.

۴۰. «وَتَأْكُلُونَ التَّرَاثَ أَكْلًا لَمًّا»^{۹۸}. و میراث را (از راه مشروع و نامشروع) جمع کرده می‌خورید.

۶-۳-۲. مفاد مستخرج آیات:

مفاد آیات مذکور در جدول ذیل دسته‌بندی شده است:

ردیف	مفاد آیات	مقید تصرف مطلق	نتیجه تصرف نادرست
۱	تصرف گوارا از همه جا	فرمان خداوند در مورد درخت	ظالم شدن

^{۹۴} سبأ/ ۱۵

^{۹۵} محمد/ ۱۲

^{۹۶} ملک/ ۱۵

^{۹۷} مرسلات/ ۴۶

^{۹۸} فجر/ ۱۹

ستم بر خود	عدم کفران نعمت	تصرف در نعمت‌های پاکیزه خداوند	۲
عدم استجابیت دعا	خضوع و خشوع در قبال خداوند	تصرف گوارا از همه جا	۳
...	عدم فساد در زمین	تصرف در روزی‌های الهی	۴
گمراهی انسان توسط شیطان	عدم پیروی از شیطان	تصرف در حلال و پاکیزه هر چه در زمین است	۵
پرستش غیر خدا	شکر خداوند	تصرف در روزی‌های پاکیزه الهی	۶
...	تصرف باطل در اموال مردم و رشوه ندادن برای آن	تصرف باطل در اموال	۷
قیام بدون تعادل و دیوانه‌وار به خاطر مس شیطان	ربا نخوردن	تصرف ربوی	۸
عدم رستگاری	ربا نخوردن	تصرف ربوی	۹
ارتکاب گناه بزرگ	عدم تصرف در مال ایتام	تصرف در مال ایتام	۱۰
...	تصرف در مهر بخشیده شده	تصرف در مهر	۱۱
...	تصرف از روی اسراف	تصرف در مال ایتام	۱۲
خوردن آتش و عذاب در آتش	تصرف از روی ظلم	تصرف در مال ایتام	۱۳
...	عدم تصرف به باطل و تصرف از روی رضایت	تصرف در اموال دیگران	۱۴
عذاب دردناک	عدم تصرف به باطل مال دیگران	تصرف در مال دیگران	۱۵
معصیت خدا و عذاب	موارد تصرف حرام و موارد	تصرف حلال و حرام	۱۶

	تصرف حلال		
...	حرام خواری	عدم نهی علمای یهود از حرام خواری	۱۷
...	عمل به دستورات خداوند	تصرف همه جانبه	۱۸
عدم ایمان به خداوند	تقوای الهی	تصرف در نعمتهای حلال و پاکیزه خداوند	۱۹
...	عدم تصرف بر حرام الهی مگر به اضطرار	تصرف در آنچه نام خدا بر آن برده شده	۲۰
عدم محبوبیت نزد خداوند	پرداختن حق هنگام درو و عدم اسراف	تصرف در محصولات و ثمرات	۲۱
گمراهی انسان توسط شیطان	عدم تبعیت از شیطان	تصرف در روزی الهی	۲۲
عدم محبوبیت نزد خداوند	عدم اسراف	تصرف	۲۳
ستم بر خود	عدم کفران آنها	تصرف در روزی پاکیزه الهی	۲۴
عدم استجاب دعا	خضوع و خشوع در قبال خداوند	تصرف در همه جا	۲۵
...	تقوای الهی	تصرف در حلال و پاکیزه غنایم	۲۶
از راه خدا باز داشتن مردم	تصرف به باطل دانشمندان اهل کتاب	تصرف دانشمندان اهل کتاب	۲۷
...	تصرف بی حد و مشغولیت به آرزوها	از خدا رها شدن	۲۸
...	پیمودن راهی که خدا برای انسان قرار داده است	تصرف در همه ثمرات	۲۹
عدم پرستش خداوند	شکر نعمات خداوند	تصرف در رزق حلال و پاکیزه الهی	۳۰

...	تصرف انسان به همراه به چرا بردن چهارپایان	تصرف انسان	۳۱
غضب الهی و سقوط	عدم طغیان در آن	تصرف در روزی پاکیزه الهی	۳۲
عدم شکرگزاری خداوند	اطعام بینوای فقیر	تصرف در قربانی	۳۳
...	عمل صالح	تصرف در پاکیزه‌ها	۳۴
...	موارد تصرف محدود بر اموال خویشان و نزدیکان	تصرف محدود بر اموال خویشان و نزدیکان	۳۵
...	شکرگزاری از خداوند	تصرف در روزی خداوند	۳۶
جایگاه ایشان آتش است	تصرف کافران مانند چهارپایان	تصرف کافران	۳۷
...	سیر در شانه زمینی که خداوند برای انسان رام کرد	تصرف در روزی خداوند	۳۸
...	تصرف محدود مجرمان	تصرف مجرمان	۳۹
...	عدم تصرف نامشروع	تصرف در میراث	۴۰

۶-۳-۳. مدل استاندارد در اسلام:

با تکیه بر آیات تصرف در قرآن کریم به مدلی خواهیم رسید که در چند ساحت قوام یافته است:

۱. تبیین تصرف حلال یا استاندارد و تصرف حرام یا غیر استاندارد؛

۲. معرفی برخی موارد تصرف استاندارد و برخی موارد تصرف غیر استاندارد؛

۳. نتیجه تصرف استاندارد و تصرف غیر استاندارد؛

۴. شاخص‌های تصرف استاندارد و تصرف غیر استاندارد.

در ارائه مدل مفهومی تبیین استاندارد اسلامی، قدم‌های ذیل طی شد:

نخست، کشف متعلق استاندارد:

در مقام تعریف یا ارائه تبیین جدیدی از استاندارد، مطابق منویات اسلامی ابتدا لازم است متعلق استاندارد مشخص گردد. به نظر می‌رسد واژه تصرف به عنوان متعلق استاندارد مطرح باشد. علت این معنا نیز آن است که استاندارد در محمل تصرفات بشر معنا می‌یابد و محصولی استاندارد معرفی می‌شود که شاخصه‌های لازم برای تصرف درست و صحیح را به همراه داشته باشد.

دوم، کشف واژه متناسب با استاندارد در منبع تحقیق یعنی قرآن کریم:

جهت تحقیق در منابع دینی بالخصوص قرآن کریم، رجوع به کلیدواژه‌ای ضرورت داشت که افاده معنای تصرف کند و واژه‌ای مناسب‌تر از اکل یافت نشد.

سوم، استقصای آیات مشتمل بر واژه اکل:

کلیه آیاتی که حاوی واژه اکل بود و به طور عمومی سخن از تصرف داشت جستجو و جمع‌آوری شد.

چهارم، استخراج مفاد آیات و طبقه‌بندی آن‌ها:

مفاد آیات، استخراج شده و در چند دسته طبقه‌بندی شد:

۱-۴. ماهیت تصرف

الف. تصرف حلال با نام تسخیر   ب. تصرف حرام با نام قهر و قسر

۲-۴. ماهیت متصرفان

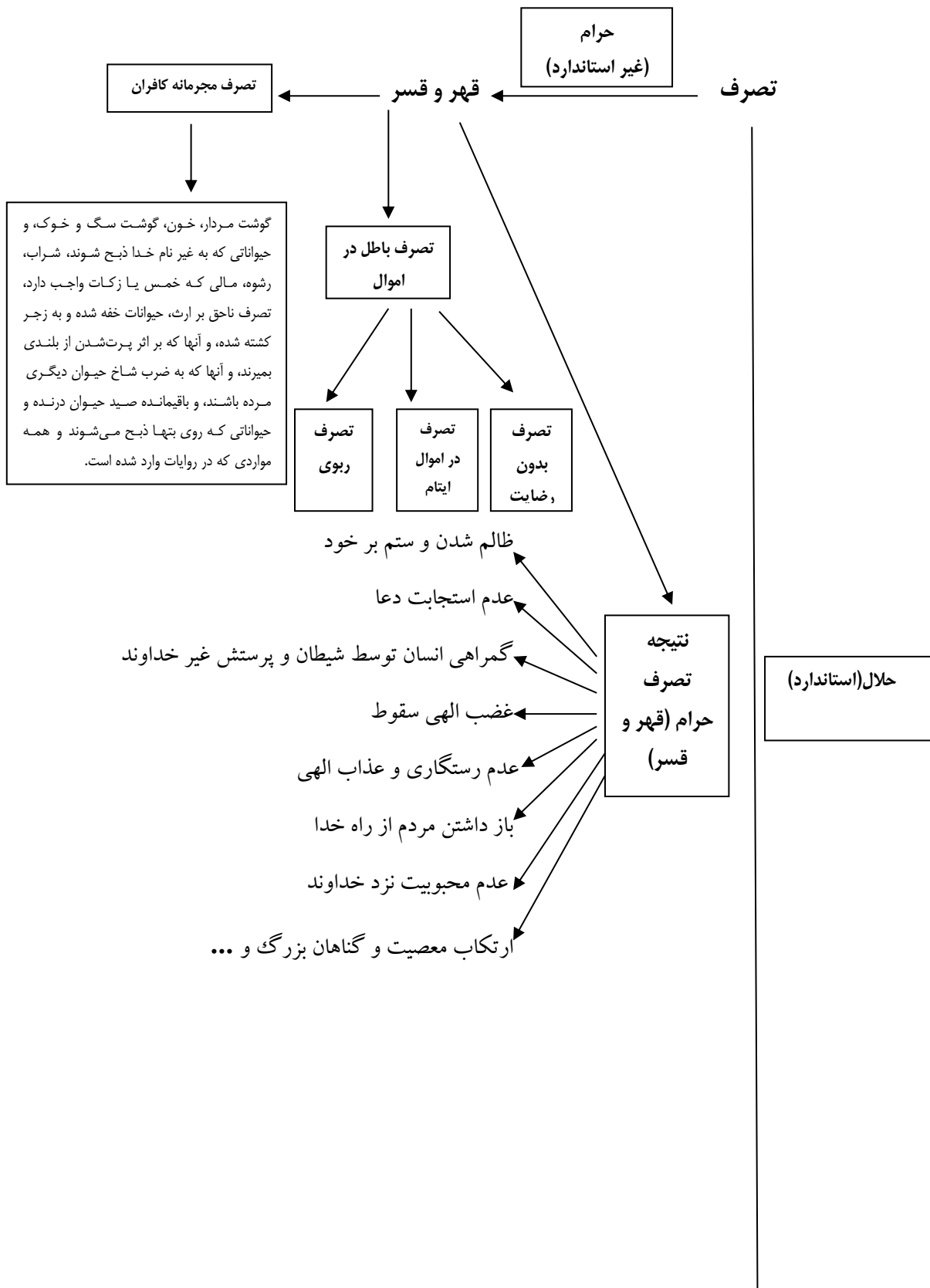
الف. مؤمنان   ب. کافران

۳-۴. متعلق تصرف

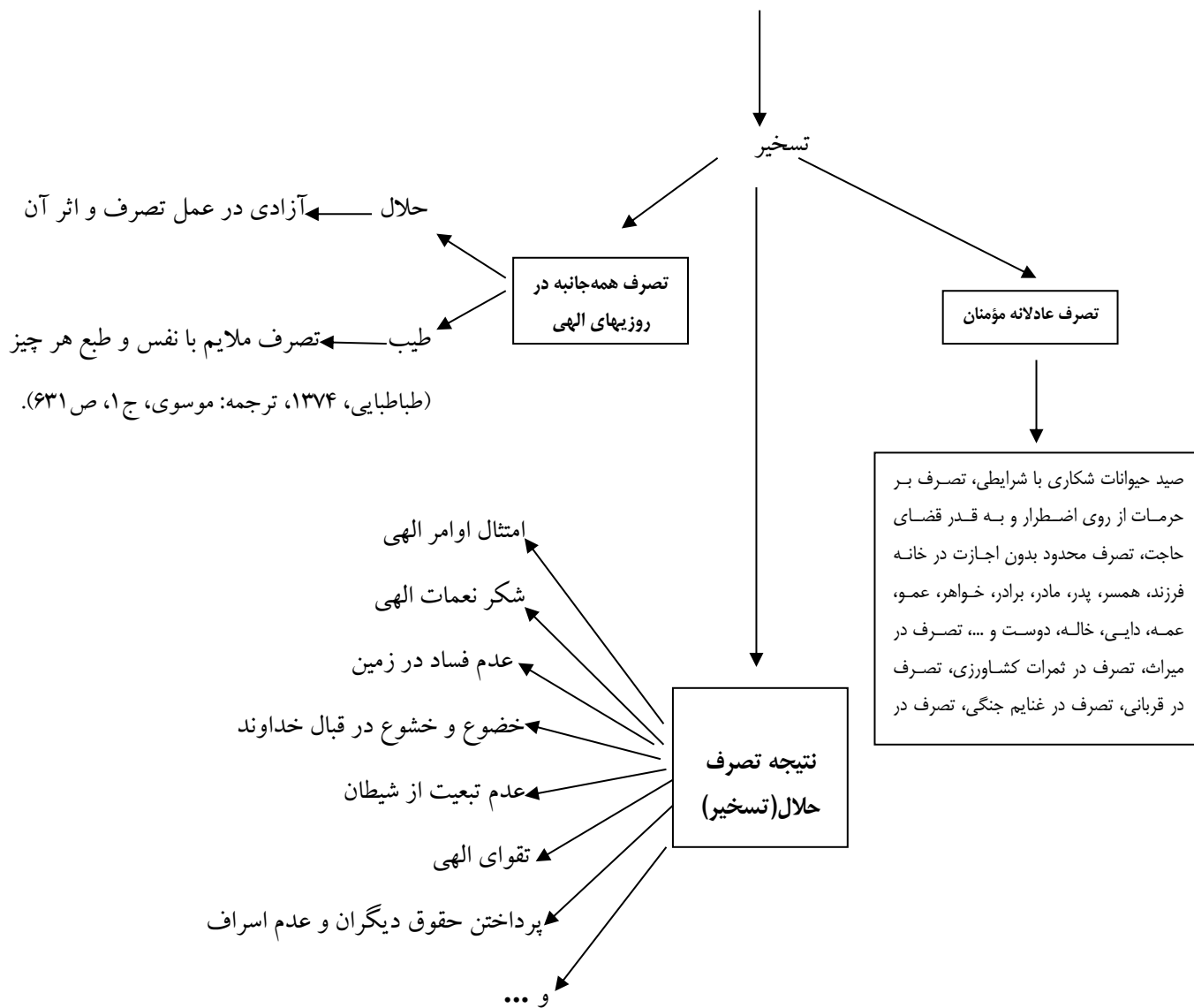
الف. روزی‌های پاک الهی   ب. اموال مردم

۴-۴. نتیجه تصرفات

الف. دشمنی با خدا   ب. دوستی با خدا

۷. بحث و نتیجه‌گیری جمع‌بندی

بررسی سیرتطور مفهوم استاندارد مشخص می‌سازد که آینده از آن حرکت‌هایی برآمده از تفکری جهانی است؛ در این میان کشورهای پیش‌رو با اندک بضاعت نظری، گوی سبقت را در حوزه‌ی عملی از کشورهای اسلامی ربوده‌اند و گاه با آینده‌سازی موهوم و بی‌پایه، کشورهای دیگر را به تبعیت از خود واداشته‌اند. به نظر می‌رسد که می‌بایست در تمامی عرصه‌های سیاست‌گذاری فراتر از سطح ملی رفته و با تفکری راهبردی، در عرصه‌های جهانی قدم بگذاریم. این مهم در حوزه‌ی مفهوم استاندارد بیش از پیش برای کشورهای اسلامی و علی‌الخصوص جمهوری اسلامی ایران لازم و حیاتی و حتی تکلیف است.

باید توجه داشت که دین مبین اسلام به دنبال تصویرپردازی از استانداردهای مطلوب زندگی در تمامی عرصه‌ها جهت تسهیل فرایند کمال‌گرایی انسان‌ها است. بر این اساس، لازم است که نظام اسلامی، ابتدا استانداردها را بر اساس مبانی اسلامی در همه حیطه‌ها مشخص سازد و پس از آن به ترویج آن در سطح جهانی اهتمام ورزد. لذا فرض است که به صورت موضوعی به مقوله‌ی استاندارد ورود کرده و برند^{۹۹}هایی در سطح جهانی ایجاد کند.

توضیح این‌که شریعت مبین اسلام، به طور عام و مطلق تصرف بر عالم امکان را برای انسان جواز داده است. لکن این عموم و اطلاق در تصرف، در مواردی نیز با مقیدات و مخصصاتی، تقیید و تخصیص خورده است.

همین موارد تقیید و تخصیص است که بنیان تصرف استاندارد در اسلام را بنا می‌نهد. اما نکته اساسی در این باب رویکردی است که شاکله دین الهی بر آن استوار شده است که همانا توجه به مقام تکوین انسان در تشریح احکام است. شریعت الهی بر بنای فطرت انسانی جعل احکام می‌کند و همین مفهوم بنیادین است که احکام الهی را برای جهانیان معتبر و دلپذیر می‌سازد.

---

^{۹۹} Brand

اتخاذ رویکرد دینی مبتنی بر فطرت انسانی در امر استانداردسازی نیز اقتضا دارد که استاندارد به صورت جهانی تعریف شود و از قضا همین نوع نگاه از یک طرف مفهوم استاندارد را سامان داده و تغییر شگرفی را در سیر تطور آن به وجود خواهد آورد و از طرف دیگر پذیرندگان جهانی را به خود خواهد دید.

به عنوان نمونه مفهوم "حلال" و "طیب" می‌تواند به عنوان استاندارد جهانی معرفی شود. این مفهوم به قطع، دلپذیر و دلخواه نه تنها مسلمین بلکه سایر انسان‌های خداباور جهان خواهد بود.

کلمه "حلال" در مقابل کلمه "حرام" است، و معنایش با کلمه "ممنوع" یکی است، وقتی می‌گویند فلان کار حرام است، معنایش این است که ارتکاب آن ممنوع است، و کلمه "حل" هم در مقابل "حرمت" می‌آید و هم در مقابل حرم، و هم در مقابل عقد، و این کلمه یعنی کلمه "حل" در تمامی موارد استعمالش معنای آزادی در عمل و اثر را می‌رساند، و کلمه "طیب" در مقابل کلمه "خبیث" معنای ملایمت با نفس و طبع هر چیزی را می‌دهد، مثل کلمه طیب، که به معنای آن سخنی است که گوش را از شنیدنش خوش آید و عطر طیب که به معنای آن عطری است که شامه آدمی از بوی آن خوشش آید و مکان طیب یعنی آن محلی که با حال کسی که می‌خواهد در آن محل جا بگیرد سازگار باشد (طباطبایی، ج ۱، ۱۳۷۴، ۶۳۱).

وقتی برند حلال بر محصولی زده شود یعنی تصرف در آن ممنوع نیست و آزادی در عمل و اثر در این تصرف موجود است.

وقتی برند طیب بر محصولی بخورد یعنی تصرف در آن محصول، مطابق دستورالعمل تصرف، ملایم با نفس و طبع محصول خواهد بود و مصداق تسخیر خواهد بود نه خلاف جریان طبیعی خلقت و مصداق قهر و قسر.

منابع و مأخذ

۱. قرآن کریم.
۲. پورعزت، علی اصغر (تابستان ۱۳۸۲)، «تصویرپردازی از آینده، استراتژی اقدام در سیستمهای اجتماعی»، سخن سمت، شماره ۱۰، ص ۳۱-۵۲.
۳. جعفرنژاد، احمد (۱۳۸۰)، مدیریت تولید و عملیات، انتشارات دانشکده مدیریت دانشگاه تهران، تهران.
۴. بسته سیاستی «تقویت و توسعه نظام استاندارد ملی» در برنامه پنجم توسعه کشور، دفتر برنامه ریزی و فناوری اطلاعات سازمان ملی استاندارد ایران، فروردین ۱۳۸۸.
۵. جوادی آملی، عبدالله، اسلام و محیط زیست، تنظیم و تحقیق: عباس رحیمیان، قم: نشر اسراء، ۱۳۸۶.
۶. جوادی آملی، عبدالله، تسنیم: تفسیر قرآن کریم، ویرایش: حسین شفیعی، جلد نهم، قم: نشر اسراء، ۱۳۸۵.
۷. جوادی آملی، عبدالله، ولایت فقیه؛ ولایت فقاها و عدالت، تنظیم و ویرایش: محمد محرابی، قم: نشر اسراء، ۱۳۸۵.
۸. طباطبائی، محمد حسین، ترجمه تفسیر المیزان، مترجم: محمد باقر موسوی همدانی، دفتر انتشارات اسلامی جامعه مدرسین حوزه علمیه قم، ۱۳۷۴.
۹. طبرسی، فضل ابن حسن، ترجمه مجمع البیان فی تفسیر القرآن، انتشارات فراهانی، ۱۳۶۰.
۱۰. مکارم شیرازی، ناصر، تفسیر نمونه، تهران: دارالکتب الاسلامیه، ۱۳۷۴.
۱۱. واژه نامه نظام استاندارد سازی و کیفیت، سازمان استاندارد و تحقیقات صنعتی ایران، دی ماه ۱۳۸۸.

منابع لاتین:

۱. A.V. Austin, Significance of the National Bureau of Standards for Industrial Progress, in: D. Reck _Ed., National Standards in a Modern Economy, Harper and Brothers, New York, ۱۹۵۶, p. ۵۱
۲. C.F. Cargill, Information Technology Standardization: Theory, Process, and Organizations, Digital Press, Bedford MA, ۱۹۸۹, p. ۱۷.
۳. Michal J. Bonino, Michael B. Spring (۱۹۹۹), Standards as change agents in the information technology market, Computer Standards & Interfaces ۲۰_۱۹۹۹. ۲۷۹-۲۸۹
۴. Clarke, Constanze Anja, ۲۰۰۲, Forms and functions of standardisation in production systems of the automotive industry: the case of Mercedes-Benz, Dissertation, DDC Political science, Freie Universitat Berlin
۵. Wang Ping (۲۰۱۱), A Brief History of Standards and Standardization Organizations: A Chinese Perspective, East- West Center: Economic Series
۶. <http://www.iso.org>
۷. <http://www.sirim.my>
۸. <http://www.tse.org.tr>
۹. <http://standards.ieee.org>